

Jottings

The Newsletter of
Etz Hayyim Synagogue

Issue 25

Rosh Hashanah / Poṣ Aσavá
5780 / 2019

Jottings

Editorial	Editorial	
Γιορτές και Χαβουρά	Οι τέσσερις φθινοπωρινές γιορτές	3 Marianna Vinther
	Μεταξύ Πέσαχ και Σαβουότ	4 Ραβίνος Nicholas de Lange
	Μνημόσυνο για τον Νίκο Σταυρουλάκη (ל"צ)	6 Προσωπικό της Ετς Χαγίμ
	Γράμμα από την Πρόεδρο της Εβραϊκής Κοινότητας της Οξφόρδης	7 Marianna Vinther
Επικείμενες εκδηλώσεις	Μνημόσυνο για τα θύματα του πλοίου «Τάναϊς»	8 Alison Ryde
	Μνημόσυνο για τους κρατούμενους της στοάς Μακάσι, Ηράκλειο	9 Προσωπικό της Ετς Χαγίμ
Πρόσφατες εκδηλώσεις	Έκθεση «Παράλληλες Οπτικές Γωνίες», Χανιά, 20 έως 26 Οκτωβρίου 2019	12 Anja Zuckmantel
Τρέχοντα	Πρόγραμμα Heritage Contact Zone	13 Anja Zuckmantel
	Χάρτης για αυτοξεναγήσεις στην ιστορική εβραϊκή συνοικία των Χανίων	14 Προσωπικό της Ετς Χαγίμ
Εκπαιδευτικές δράσεις	Ενημερωτικό φυλλάδιο για την Συναγωγή	14 Maike Heinrich
Ιστορία Εβραίων της Κρήτης	Σεμάρια μπεν Ελία, «ο Κρητικός»	15 Ραβίνος Nicholas de Lange
	Συνάντηση με την Ντόνα Λίλιαν Καπόν	16 Προσωπικό της Ετς Χαγίμ
	σημείωμα από την επιμελήτρια του ΕΜΕ	21 X. Μέρη, M. Καπότση
	Νέες εκδόσεις: <i>Ibbur – Οι Εβραίοι της Κρήτης 1900-1950</i>	25 Προσωπικό της Ετς Χαγίμ
	Νέα από το ιστορικό εργαστήρι: ανανεωμένη λίστα των εβραίων Κρητικών στο πλοίο Τάναϊς	25 Κατερίνα Αναγνωστάκη
	Νέα από το ιστορικό εργαστήρι: ανανεωμένη λίστα των εβραίων Κρητικών στο πλοίο Τάναϊς	27 M. Heinrich & A. Zuckmantel
Nikos Stavroulakis (ל"צ)	Το δείπνο μου με τον Νίκο ή, αλλιώς, «σκέψου οιθωμανικά!»	28 George P. Paulson
	Κάποιες αναμνήσεις από τον Νίκο Σταυρουλάκη	28 Daniel B. Levine
Gedenkdienst	Έναν χρόνο μετά	30 Maike Heinrich
	Φτάνοντας στα Χανιά	31 Jonas Baumgartner

Επικοινωνήστε μαζί μας και μείνετε σε επαφή:

Τηλ. (0030) 28210 86286
e-mail: info@etz-hayyim-hania.org
web: www.etz-hayyim-hania.org
facebook: Synagogue Etz Hayyim

Jottings

Περιοδική έκδοση της Συναγωγής Ετς Χαγίμ, Χανιά, Κρήτη
Συν-επιμελητές

Κατερίνα Αναγνωστάκη, Alex Ariotti, Jonas Baumgartner
Maike Heinrich, Marianna Vinther, Anja Zuckmantel
Εικόνα εξωφύλλου: Νίκος Σταυρουλάκης;
Επιμέλεια εξωφύλλου: Νίκος Αφεντάκης

Jottings

3

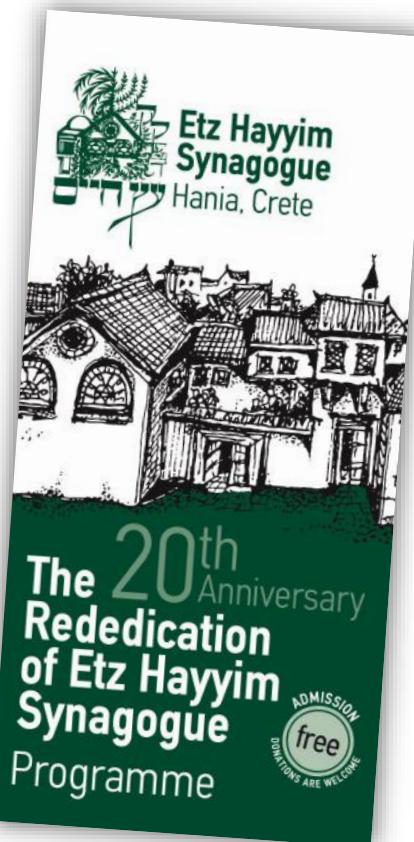
Editorial

Πριν 20 χρόνια μία ανακαινισμένη Ετς Χαγίμ μπορούσε να ξανανοίξει τις πόρτες της στο κοινό. Η εγκαταλειμμένη Συναγωγή, που στις τραγικές συνθήκες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είχε χάσει εντελώς την κοινότητά της, και που έκτοτε υπέμενε κακή χρήση σαν σκουπιδότοπος για σχεδόν 50 χρόνια, επρόκειτο να επαναλειτουργήσει ως χώρος εβραϊκής λατρείας.

Όταν γιορτάστηκε ο επανεγκαίνιασμός της Συναγωγής το 1999, ο Νίκος Σταυρουλάκης – ο οποίος ήταν επικεφαλής της ανακαίνισης, και με την βοήθεια επιχορηγήσεων και δωρεών των γενναιόδωρων φίλων του κατάφερε να εξασφαλίσει τους απαραίτητους πόρους – θεωρούνταν ο μόνος εν ζωή εβραίος στα Χανιά. Χάρη στην επίμονη φροντίδα του και στην κατανόησή του της άλλοτε πολυπολιτισμικής κοινωνίας των Χανίων, δημιουργήσει έναν φορέα που είχε άξονά του την πολυπολιτισμικότητα. Με οδηγό την ελληνική εβραϊκή πίστη, ιστορία και παράδοση καλούσε όποιον ενδιαφερόταν για την θρησκεία ή για την γνώση να ασπαστεί την ελπιδοφόρα πεποίθησή του ότι μια νέα εβραϊκή κοινότητα θα δημιουργούνταν στα Χανιά.

Σήμερα γνωρίζουμε πια ότι οι νέες κοινότητες δεν ιδρύονται εύκολα. Πολλές συμπτώσεις έπρεπε να συμβούν έως ότου συγκροτηθεί μία ομάδα Εβραίων που εγκαταστάθηκαν στα Χανιά και στην Κρήτη ξανά. Εν τω μεταξύ, βέβαια, έχουμε όλοι αντιληφθεί ότι η ύπαρξη μιας Συναγωγής στον τόπο αυτόν, παρά την απουσία μιας κοινότητας σε πλήρη ανάπτυξη, έχει απόλυτο νόημα.

Με την ίδρυση της Αστικής Μη Κερδοσκοπικής Εταιρείας Ετς Χαγίμ, πριν περίπου μία δεκαετία, μια ομάδα φίλων της Συναγωγής καθέρωσε τη νομική βάση και την μακροχρόνια σταθερότητα που ήταν απαραίτητα για να εξασφαλίσουν την συντήρηση της Συναγωγής Ετς Χαγίμ και να υποστηρίξουν την προσφορά της: την παροχή γνώσης για τον ελληνοεβραϊκό πολιτισμό και ιστορία, τόσο στην τοπική κοινότητα των Χανίων, όσο και στους 25.000 επισκέπτες που καλωσορίζει ετησίως. Επιπλέον, η συνεργασία με το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος (ΚΙΣΕ) βοηθάει στην μακρομέρευση της

Συναγωγής ως ζωντανού και ενεργού χώρου για την εβραϊκή λατρεία, την ιστορία, τον πολιτισμό και με σεβασμό στις ελληνοεβραϊκές της ρίζες.

Τις τελευταίες δύο εβδομάδες του ερχόμενου Οκτώβρη η Ετς Χαγίμ θα γιορτάσει τα 20 χρόνια από την επαναλειτουργία της. Με μια σειρά εκδηλώσεων θα γιορτάσουμε την πολύπλευρη επίδραση που είχε η παρουσία του Νίκου Σταυρουλάκη όχι μόνο στην ίδια την ζωή της Ετς Χαγίμ, αλλά και σε πολλούς φίλους και επισκέπτες της, που με την σειρά τους εμπνεύστηκαν να δημιουργήσουν ταινίες, μουσική και λογοτεχνία αφιερωμένα στον ίδιο και στην Συναγωγή. Θα παρουσιάσουμε, επιπλέον, πολλές πτυχές του ρόλου που έχει η Ετς Χαγίμ· ως κέντρο της ζωής της κοινότητας, ως χώρου παραγωγής δράσεων για την εκπαίδευση, ως φυτώριο ιστορικής έρευνας, ως εστίας μνήμης και γιορτής της ιστορίας και των παραδόσεων των εβραίων της Κρήτης. Ελπίζουμε ότι όλες οι εκδηλώσεις θα κάνουν γνωστές τις αδιαμφισβήτητες αξίες της Ετς Χαγίμ.

Ήταν χαρά μας να συνεχίσουμε να ασχολούμαστε με την σημαντική δουλειά που γίνεται στην Ετς Χαγίμ. Μια χαρά που θέλουμε να μοιραστούμε με όσο το δυνατόν περισσότερο κόσμο. Και θέλω να επισημάνω ότι, χωρίς το συνεχές ενδιαφέρον και την αδιάλειπτη υποστήριξή σας, οι προσπάθειές μας δεν θα συνεχίζονταν. Υποστηρίζοντας εμάς,

υποστηρίζετε την συνέχιση και την διάχυση της όμορφης ελληνοεβραϊκής παράδοσης, εμπνέοντας ενδιαφέρον για την μελέτη της εβραϊκής ιστορίας της Κρήτης και για καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα· εμπνέοντας ενδιαφέρον για την συνέχιση της κοινοτικής ζωής της Ετς Χαγίμ. Την χαρά αυτήν μοιραζόμαστε και με τους επισκέπτες ραβίνους μας από το Cambridge κι από την Αθήνα.

Ευχαριστώ θερμά τον καθένα φίλο και την καθεμιά φίλη της Ετς Χαγίμ που έχει υποστηρίξει την Συναγωγή κατά την διάρκεια της χρονιάς, οικονομικά ή ηθικά. Ευχαριστώ, επίσης, όλους και όλες που συνέδραμαν στην υποδειγματική αυτή έκδοση των Σημειώσεων. Εύχομαι ένα ευτυχισμένο Ρος Ασανά και Χαρούμενες Διακοπές.

Γιορτές και Χαβουρά

Οι τέσσερις φθινοπωρινές γιορτές

Πολλές φορές μέσα στα χρόνια με έχουν ρωτήσει για τις τέσσερις φθινοπωρινές γιορτές του Ιουδαϊσμού. Θα παραθέσω εδώ ορισμένες απαντήσεις που ελπίζω να φανούν χρήσιμες. Βασίζονται στο βιβλίο μου, *The Penguin Dictionary of Judaism*, όπου παρατίθενται και περισσότερες λεπτομέρειες.

Το Νέο Έτος (Ρος Ασανά) είναι διήμερη γιορτή στην αρχή του μήνα Τίσρι. Σηματοδοτεί την έναρξη των Δέκα Ημερών της Μετάνοιας. Στην Τορά η ονομασία της γιορτής δεν είναι Νέο Έτος (αντίθετα, σημειώνεται ως η πρώτη ημέρα του έβδομου μήνα, μιας και η Τορά ξεκινά την μέτρηση των μηνών από τον μήνα Νισάν). Για την ακρίβεια, η γιορτή αυτή δεν έχει συγκεκριμένη ονομασία στην Βίβλο. Γίνεται σε αυτήν απλή αναφορά ως «μνημόσυνον σαλπίγγων» (Λευιτικόν, 23:24). Μερικές φορές η γιορτή είναι γνωστή και ως Yom Hadin (Ημέρα Κρίσεως): λέγεται ότι αυτή η περίοδος είναι περίοδος κατά την οποία όλοι οι Εβραίοι κρίνονται σε σχέση με τις πράξεις τους κατά την διάρκεια της χρονιάς κι ότι την Ημέρα της Εξιλέωσης η μοίρα τους σφραγίζεται. Για τον λόγο αυτόν, το Ρος Ασανά είναι περίοδος αναστοχασμού και ενδοσκόπησης. Στην συναγωγή παίζεται το σοφάρ (κέρατο κριαριού), γι' αυτό μία ακόμη ονομασία της γιορτής αυτής είναι Yom Teru'ah (Ημέρα Σφυρίγματος της Τρομπέτας). Οι προσευχές περιλαμβάνουν πολλές αναφορές στην κρίση και στην συγχώρεση. Πολλοί ασκενάζι Εβραίοι ντύνονται στα λευκά (το χρώμα του πένθους στον Ιουδαϊσμό) για τις λειτουργίες, και κατά την προσευχή «Αλέινου» γονατίζουν και ξαπλώνουν μπρούμυτα.

Οι Έλληνες Εβραίοι είχαν τα δικά τους ιδιαίτερα έθιμα για το Νέο Έτος. Η ελληνική εκκλησία έχει διατηρήσει έναν τύπο που απαγγελλόταν από τους Εβραίους που μεταστράφηκαν στον Χριστιανισμό κι αναφέρει: «αναθεματίζω όσους, στην αρχή της ινδικτιώνας [1 Σεπτεμβρίου], κατά την Εορτή των Σαλπίγγων, τυλίγουν τα κεριά σε μετάξι πολύχρωμο. Μετά απαγγέλλουν διάφορους ύμνους που, όπως φαντάζονται, αποδιώχνουν τις αρρώστιες...». Αξίζει να σημειωθεί, επίσης, ότι η εκκλησία ακόμη θεωρεί τον Σεπτέμβριο ως έναρξη του έτους: αυτό είναι μέρος από την εβραϊκή κληρονομιά του Χριστιανισμού. Αν οι δημόσιες εκδηλώσεις γι' αυτήν την γιορτή διέπονται από ένα σοβαρό κλίμα, εντός σπιτιού υπάρχει μια έμφαση στην γλυκύτητα στα γιορτινά γεύματα, ιδιαίτερα με την συνήθεια να βουτάμε στην αρχή του γεύματος το ψωμί

σε μέλι κι όχι σε αλάτι, συνήθεια που συνοδεύεται από την ευχή για μία «καλή, γλυκιά χρονιά». Στην σεφαραδίτικη παράδοση υπάρχει η συνήθεια να τρώνε ορισμένα συμβολικά φαγητά, καθένα από τα οποία συνοδεύεται από μία προσευχή. Στην Ετς Χαγίμ ακολουθούμε αυτήν την παράδοση (που ονομάζεται σέντερ) στο κοινοτικό δείπνο.

Η παραδοσιακή τελετή του Τασλίχ ακολουθείται ακόμη από κάποιους το απόγευμα της Πρωτοχρονιάς. Πηγαίνουν σε κάποιο σημείο όπου υπάρχει νερό, κατά προτίμηση σε θάλασσα ή σε ποτάμι όπου υπάρχουν ψάρια, και εκεί τινάζουν τα ρούχα τους σαν να διώχνουν κάθε υπόλειμμα αμαρτίας. Ταυτόχρονα, απαγγέλουν βιβλικούς στίχους, όπως το Μιχαία 7:18-20, όπου περιλαμβάνονται τα λόγια «καταδύσει τὰς ἀδικίας ἡμῶν καὶ ἀπορριφήσονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, πάσας τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν». Η προέλευση αυτού του εθίμου είναι άγνωστη.

Η Ημέρα της Εξιλέωσης (κιπούρ, γιομ κιπούρ ή γιομ χαμ κιπουρίμ) είναι μία σοβαρή εορταστική μέρα, που γιορτάζεται κάθε χρόνο την δέκατη του Τισρί, εννιά μέρες μετά την πρώτη μέρα του Ρος Ασανά. Σε αντίθεση με άλλες γιορτές, γιορτάζεται αποκλειστικά στην συναγωγή. Υπάρχουν πέντε διακριτές λειτουργίες κατά την διάρκειά της, μία το απόγευμα (κολ νίντρε), και οι υπόλοιπες τέσσερις την επόμενη μέρα. Στην πρωινή λειτουργία τα αποσπάσματα διαβάζονται από την Τορά (Λευιτικόν 16 και 29:7-11) και αναφέρονται στην αρχική καθιέρωση της γιορτής και στα τελετουργικά της ως εξής: «σάββατα σαββάτων ἀνάπαυσις αὐτῇ ἔσται ὑμῖν, καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, νόμιμον αἰώνιον. ἔξιλάσεται ὁ ἵερεύς, ὃν ἂν χρίσωσιν αὐτὸν καὶ ὃν ἄν τελειώσωσι τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ἵερατεύειν μετὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ ἐνδύσεται τὴν στολὴν τὴν λινῆν, στολὴν ἀγίαν. καὶ ἔξιλάσεται τὸ ἄγιον τοῦ ἀγίου καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου καὶ τὸ θυσιαστήριον ἔξιλάσεται, καὶ περὶ τῶν ἱερέων καὶ περὶ πάσης συναγωγῆς ἔξιλάσεται. καὶ ἔσται τοῦτο ὑμῖν νόμιμον αἰώνιον ἔξιλάσκεσθαι περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἀπὸ πασῶν τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν» (Λευιτικόν 16: 31-4). Η ανάγνωση από τους Προφήτες (haftara), συγκεκριμένα τον Ησαΐα 57:14-58:14, επιπλήττει την ψευδή ευλάβεια όσων υιοθετούν μόνο την επίφαση της μετάνοιας: «ούχι τοιαύτην νηστείαν ἐγὼ ἔξελεξάμην, λέγει Κύριος, ἀλλὰ λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλίας βιαίων συναλλαγμάτων, ἀπόστελλε τεθραυσμένους ἐν

Jottings

άφέσει καὶ πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα· διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἴσαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν ἵδης γυμνόν, περίβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει». Η επιπλέον προσευχή (*tusaf*) περιλαμβάνει μια επίσημη αναβίωση των τελετουργικών που πραγματοποιούνταν εκείνη την ημέρα από τον αρχιερέα στον Ναό. Στην απογευματινή λειτουργία (μινχά) διαβάζονται οι βιβλικές απαγορεύσεις για ἔκνομες σεξουαλικές πράξεις (Λευιτικόν 18) και ακολουθεί το Βιβλίο του Ιωνά, με το δίδαγμα ότι ο Θεός είναι πάντα ἔτοιμος να δώσει συγχώρεση για αμαρτίες με αντάλλαγμα την ειλικρινή μετάνοια (στα μεσαιωνικά χρόνια το ανάγνωσμα αυτό στην Κρήτη γινόταν στα ελληνικά). Καθώς πλησιάζει το κλείσιμο της ημέρας ξεκινά η καταληκτική λειτουργία (νεϊλά). Η διάθεση γίνεται πιο αποφασιστική και σχεδόν χαρούμενη, καθώς η νηστεία φτάνει στο τέλος της. Η λειτουργία κλείνει με ἔνα καταληκτικό μακρόσυρτο φύσημα του σοφάρ.

Κατά την διάρκεια και των πέντε λειτουργιών επικρατεί η εξομολογητική διάθεση και οι προσευχές για την συγχώρεση. Πέραν των απαγορεύσεων του Σαββάτου για εργασία, πέντε συγκεκριμένοι περιορισμοί σηματοδοτούν αυτήν την ημέρα νηστείας: αποχή από το φαγητό, το ποτό, την σεξουαλική δραστηριότητα, το ἀλειμμα με ἄρωμα και την υπόδηση με δερμάτινα παπούτσια. Ὁπως και κατά το Νέο Έτος, ορισμένοι κατά την ασκενάζι παράδοση φορούν ἀσπρά κατά την διάρκεια της μέρας και είναι γονυκλινεῖς σε συγκεκριμένα σημεία της λειτουργίας.

Το Σουκότ (η Σκηνοπηγία), ξεκινάει στις 15 του Τίσρι και διαρκεί για εφτά (εκτός Ισραήλ 8) μέρες. Ενίστε οι ραβίνοι αναφέρονται στην γιορτή αυτήν ως «Η Εορτή» (*hag*), χωρίς περαιτέρω περιγραφή, σαν να πρόκειται για το απόγειο το θρησκευτικό έτους ή, τουλάχιστον, της φθινοπωρινής περιόδου προσκυνήματος που εκκινεί πριν το Νέο Έτος. Στην λειτουργία ονομάζεται «η εποχή της χαράς μας» (*zemáñ simhaténu*), κι αυτό το στοιχείο της χαράς αναφέρεται ρητά στην Τορά (Δευτερονόμιο 16:13-15). Η χαρά σε αυτό το εδάφιο σχετίζεται με την συγκομιδή «ἐν τῷ συναγαγεῖν σε ἐκ τῆς ἄλωνός σου καὶ ἀπὸ τῆς ληνοῦ σου· ... ἐὰν δὲ εὔλογήσῃ σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐν πᾶσι τοῖς γενήμασί σου καὶ ἐν παντὶ ἔργῳ τῶν χειρῶν σου, καὶ ἔσῃ εὐφραινόμενος». Η γιορτή αυτή αναφέρεται επίσης ως γιορτή και στην Έξοδο, 23:16 και στο Λευιτικόν, 23:29. Στο Λευιτικόν 23:33-38 περιγράφεται θυμίζοντας την περιγραφή της Ημέρας της Εξιλέωσης που προηγείται: πρόκειται για μία σοβαρή συγκέντρωση, στην οποία δεν επιτρέπεται καμία

εργασία και πρέπει να προσφερθούν διάφορες θυσίες. Στο 23:40 δίνεται η οδηγία « καὶ λήψεσθε τῇ ἡμέρᾳ τῇ πρώτῃ καρπὸν ξύλου ὥραῖον καὶ κάλλυνθρα φοινίκων, καὶ κλάδους ξύλου δασεῖς καὶ ἵτεας καὶ ἄγνου κλάδους ἐκ χειμάρρου, εύφρανθῆναι ἔναντι Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑπῶν ἐπτὰ ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ». Έπειτα, στο εδάφιο 23:41-43 περιγράφεται διαφορετικά: η γιορτή θα πραγματοποιηθεί με παραμονή σε καλύβες (ή σκηνές) για εφτά ημέρες, στην μνήμη της Εξόδου από την Αίγυπτο και της περιήγησης στην ἀγρια φύση. Η γιορτή γίνεται από την Σουκά – μία αυτοσχέδια σκηνή, σύμβολο της περιπλάνησης – κι εξασφαλίζοντας τα «τέσσερα είδη», που έχουν ταυτιστεί με το κίτρο (ετρόγκ), τα φοινικόφυλλα, την μυρτιά και την ιτιά. Η εξασφάλιση νοείται κυριολεκτικά, δηλαδή αναφέρεται στην συγκομιδή των στοιχείων αυτών. Τα φύλλα φοίνικα, τα τρία κλαδιά μυρτιάς και τα δύο ιτιάς δένονται μαζί και τα κρατάμε στο δεξί χέρι, ενώ το κίτρο βρίσκεται στο αριστερό χέρι· τα κουνάμε πάνω, κάτω, κι έπειτα στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα με την ανάγνωση της κατάλληλης προσευχής. Αυτά τα τέσσερα στοιχεία πρέπει να περιφέρουμε και γύρω από την συναγωγή, συνοδεύοντας την πομπή ψάλλοντας το «Ωσαννά». Την έβδομη ημέρα της γιορτής κάνουμε εφτά κύκλους, κι αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η ημέρα ονομάζεται Μεγάλο Ωσαννά (Hoshana Rabba). Ορισμένοι Εβραίοι εκείνη την ημέρα ακολουθούν ακόμη το ἔθιμο να χτυπούν μία δέσμη φύλλων ιτιάς, έως ότου τα φύλλα πέσουν εντελώς. Την όγδοη μέρα (που λέγεται Sheminí Atséret), προσευχόμαστε για την βροχή: αυτή θεωρείται η στιγμή της μετάβασης από το καλοκαίρι στον χειμώνα.

Η Σιμχάτ Τορά (Χαρά της Τορά) είναι η τελευταία από τις τέσσερις γιορτές του φθινοπώρου. Στο Ισραήλ, καθώς και στις μεταρρυθμισμένες (ρεφορμιστικές) συναγωγές, η γιορτή αυτή συμπίπτει με την Sheminí Atséret. Αυτή είναι η μέρα κατά την οποία η ετήσια ανάγνωση της Τορά ολοκληρώνεται και ξεκινάει ξανά από την αρχή. Είναι περίσταση εορταστικής διάθεσης, που ενισχύεται από το γεγονός ότι σηματοδοτεί την λήξη μιας μακράς περιόδου βαριάς ιεροπρέπειας. Οι περγαμηνές βγαίνουν από την Κιβωτό και περιφέρονται στην συναγωγή εφτά φορές, συνοδεία τραγουδιού κι χορού. Όσα μέλη της κοινότητας είναι προσκεκλημένοι αισθάνονται τιμή να παρευρίσκονται στην «ημέρα τιμής» της Τορά, με τον γαμπρό της Τορά (Chatan Torah) και στην «ημέρα τιμής» της Γενέσεως, με τον γαμπρό της Γενέσεως (Chatan Bereshit), αν και σε ορισμένες συναγωγές όλα τα μέλη της κοινότητας προσκαλούνται.

Είναι εθιμοτυπικό σε αυτήν την περίσταση, επίσης, να γίνεται ιδιαίτερη πρόσκληση σε όλα τα παιδιά. Είναι η μόνη μέρα του χρόνου που τους γίνεται πρόσκληση για την Τορά. Τα παιδιά παίρνουν γλυκά και μήλα και στέκονται πίσω από την Τορά κουνώντας κατάλληλα διακοσμημένες σημαίες. Οι δύο γαμπροί (που σε προοδευτικές συναγωγές μπορεί να είναι και νύφες) πραγματοποιούν μια γιορτή για όλους τους παρευρισκόμενους.

Με αυτήν την ευχάριστη νότα, θέλω να ευχηθώ σε όλους σας ένα ευτυχισμένο και γλυκό έτος. Να θυμάστε ότι αυτή είναι μια περίοδος βαθιάς ενδοσκόπησης, κατά

την οποία εξετάζουμε τις πράξεις μας κατά την διάρκεια του χρόνου που φεύγει και παίρνουμε προσεκτικά την απόφαση να ικανοποιήσουμε τις υψηλότερες απαιτήσεις μας κατά το έτος που έρχεται.

Ο Nicholas de Lange είναι επίτιμος καθηγητής εβραϊκών σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Cambridge. Είναι μακροχρόνιος φίλος της Συναγωγής Ετς Χαγίμ και επισκέπτης ραβίνος της για χρόνια. Η τελευταία δημοσιευμένη δουλειά του είναι το βιβλίο *Japheth in the Tents of Shem: Greek Bible Translations in Byzantine Judaism* (2015). Το παραπάνω άρθρο του αντλήθηκε από το έργο του *Penguin Dictionary of Judaism* (2008).

Μεταξύ Πέσαχ και Σαβουότ

Και φέτος, όπως και κάθε χρόνο, γιορτάσαμε το Πέσαχ με ένα κοινοτικό δείπνο. Το ασυνήθιστο στοιχείο της φετινής γιορτής ήταν ο αριθμός των συμμετεχόντων: 92 άτομα, μέλη της χαβουρά, φίλοι και επισκέπτες που μαζεύτηκαν στο εστιατόριο «Ελα» για το σέντερ! Ο επισκέπτης ραβίνος, Nicholas de Lange, ηγήθηκε του σέντερ. Ανάμεσα στους συμμετέχοντες απ' όλο τον κόσμο ήταν και εβραϊκές οικογένειες από το Ισραήλ και την Σκανδιναβία, Εβραίοι και μη από το προσωπικό της στρατιωτικής βάσης των ΗΠΑ στα Χανιά, και δύο Έλληνες ακαδημαϊκοί ερευνητές με ενδιαφέρον για τις ποικίλες πτυχές της Ετς Χαγίμ. Παραθέτουμε δύο σημειώματα από συμμετέχοντες στο σέντερ:

Μακάρι να μπορούσαμε να μείνουμε περισσότερο. Σήμερα είναι μία από τις καλύτερες νύχτες της ζωής μου! Κατάφερα να τραγουδήσω (σχεδόν μόνη μου) το Mah Nishtanah! Και απάντησα στην ερώτηση του ραβίνου «γιατί τρώμε άζυμο ψωμί;». Σηκώθηκα ακόμη και μίλησα και στο μικρόφωνο! Mathilde (9)

Τι καταπληκτική εμπειρία, να περιστοιχίζομαι από Εβραίους και μη από κάθε σημείο του πλανήτη και να γιορτάζουμε την «απελευθέρωση από την σκλαβιά – ένα Πέσαχ που αφήνει παντοτινές αναμνήσεις.

David & Cathy

Στις 26 Μαΐου μαζευτήκαμε με φίλους για το ετήσιο μνημόσυνο του Νίκου Σταυρουλάκη. Την τελετή πραγματοποίησε μοναδικά ο ραβίνος Γαβριήλ Νεγρίν (βλ. σχετικό άρθρο της Marianna Vinther παρακάτω). Η μνημόνευση της δουλειάς και της κληρονομιάς του Νίκου θα είναι κεντρικό χαρακτηριστικό και των εκδηλώσεων που θα πραγματοποιηθούν τον Οκτώβριο για τα 20 χρόνια επαναλειτουργίας της Ετς Χαγίμ.

Μία εβδομάδα αργότερα ακολούθησε το μνημόσυνο για τα θύματα του πλοίου Τάναις (βλ. σχετικό άρθρο παρακάτω). Το μνημόσυνο, φέτος για πρώτη χρονιά, πραγματοποιήθηκε παρουσία του Μητροπολίτη Κυδωνίας και Αποκορώνου.

Μία σημαντική στιγμή αυτής της περιόδου ήταν η επίσκεψη της Εβραϊκής Κοινότητας της Οξφόρδης για την γιορτή του Σαβουότ. Τέλος, οι καθιερωμένες λειτουργίες που πραγματοποιούνται στην συναγωγή κάθε εβδομάδα είναι οι λειτουργίες του Καμπαλάτ Σαμπάτ, που γίνονται από το μέλος της κοινότητας Roger Yaalon. Ιδιαίτερα κατά τους θερινούς μήνες η προσέλευση είναι εντυπωσιακή, έχοντας συνήθως σαράντα έως εξήντα άτομα. Οι συμμετέχοντες ενθαρρύνονται να συμμετέχουν στα αναγνώσματα κατά την λειτουργία και, ιδιαίτερα οι διεθνείς επισκέπτες, καλούνται να κάνουν το κιντού.

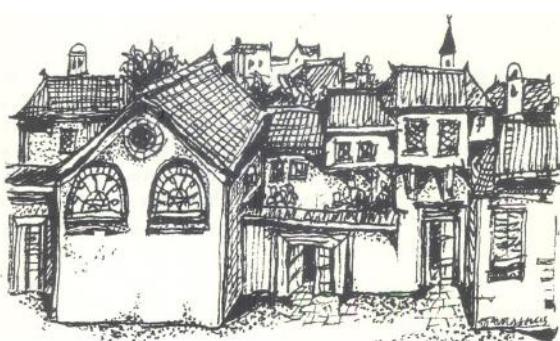
Εβδομαδιαίες λειτουργίες στην Ετς Χαγίμ

Οι λειτουργίες του Καμπαλάτ Σαμπάτ γίνονται κάθε Παρασκευή. Η ώρες ανάμματος των κεριών ανακοινώνονται στην ιστοσελίδα μας:

www.etz-hayyim-hania.org/events

(επιλέγετε τις αντίστοιχες ημερομηνίες στο ημερολόγιο).

Άλλες γιορτές κοινοποιούνται στον ιστότοπο της Συναγωγής, στην σελίδα στο Facebook και με ηλεκτρονικό μήνυμα προς τους εγγεγραμμένους στην λίστα της Συναγωγής.

Jottings

7

Μνημόσυνο για τον Νίκο Σταυρουλάκη (ή"zt)

Στις 26 Μαΐου μία ομάδα φίλων μαζευτήκαμε στην Συναγωγή Ετς Χαγίμ για να τιμήσουμε για δεύτερη χρονιά την μνήμη του Νίκου Σταυρουλάκη. Ήταν ένα όμορφο κυριακάτικο πρωί με καθαρό γαλάζιο ουρανό. Οι άνθρωποι έρχονταν στην Συναγωγή αφού είχαν περάσει να ρίξουν την ψήφο τους για τις ευρωπαϊκές εκλογές· έκαναν μικρά πηγαδάκια στην μπροστινή αυλή προτού μπουν μέσα για να παρακολουθήσουν την λειτουργία που πραγματοποίησε ο ραβίνος Αθηνών, Γαβριήλ Νεγρίν. Μετά την λειτουργία, και σε συνέχεια της φιλικής και άνετης ατμόσφαιρας που είχε δημιουργηθεί, μοιραστήκαμε αναμνήσεις για τον Νίκο, ο ένας κοντά στον άλλον, καθήμενοι στην ρωμανιώτικη διαρρύθμιση της Ετς Χαγίμ.

Ο Γαβριήλ Νεγρίν έδωσε έναν ειλικρινή λόγο, στον οποίο επισήμανε την κληρονομιά του Νίκου στην Ελλάδα. Μας υπενθύμισε πώς μέσα από το έργο ζωής του για τον ελληνικό εβραϊσμό, επανέφερε στην αφήγηση της ιστορίας της Ελλάδας την κληρονομιά και τις παραδόσεις των Ελλήνων Εβραίων, ώστε να μην ξαναξεχαστούν. Διάβασα ένα παλιό ποίημα από τον Τούρκο ποιητή και μυστικιστή Γιουνούς Εμρέ, ο οποίος στον 12ο αιώνα συνδύαζε τον ανθρωπισμό με τον σουφισμό με τέτοιον τρόπο, ώστε διαβάζοντάς τον, να θυμηθώ αμέσως τον Νίκο. Ο Γιουνούς Εμρέ μιλούσε για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και υποστήριζε μια εικόνα του ανθρώπου

ως προέκταση της πραγματικότητας και της αγάπης του Θεού.

Η ανάγνωση ενός ισλαμικού ποιήματος μέσα στην Συναγωγή, στην μνήμη του Νίκου Σταυρουλάκη, ήταν μια ιδιαίτερη στιγμή. Όπως μαζευτήκαμε στην αυλή, με κρητικό μεζέ από ελιά και τυρί, πίνοντας ένα ποτήρι τσικουδιά, κανείς δεν μπορούσε να αρνηθεί ότι το πρωινό μας είχε μόλις συντελεστεί υπό το ευρύ και συμπεριληπτικό πνεύμα του Νίκου. Αιωνία η μνήμη του.

Poem by Yunus Emre.

I haven't come here to settle down.

I haven't com here to settle down.

I have come here to depart.

I am a merchant with lots of goods,
selling to whoever will buy.

I didn't come to create any problems.

I'm only here to love.

A heart makes a good home for the Friend.

I've come to build some hearts.

I'm a little drunk from this Friendship.

Any lover would know the shape I'm in.

I've come to exchange my twoness,
to disappear in One.

He is my teacher. I am his servant.

I am a nightingale in His garden
to be happy and die singing.

They say " Souls which know each other here,
know each other there."

I've come to know a Teacher
and to show myself as I am.

(Μετάφραση στην αγγλική από τους Kabir Helminski & Refik Algan; Πρωτότυπη γλώσσα τα τουρκικά)

Εντυπώσεις της εβραϊκής κοινότητας της Οξφόρδης από την επίσκεψή τους για το Σαβουότ

Για το Σαβουότ είχαμε την χαρά και την τιμή να φιλοξενήσουμε την Εβραϊκή Κοινότητα της Οξφόρδης (OJC). Μαζί τους ήταν και η πρόεδρος της κοινότητας, η Alison Ryde. Την πρωτοβουλία για την επίσκεψη πήρε η Sally Roland, μέλος της κοινότητας, την οποία θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε για την αγάπη και την υποστήριξή της, και για την συμβολή της στο να πραγματοποιηθεί αυτή η επίσκεψη. Πράγματι, το Σαβουότ φέτος ήταν

πολύ ιδιαίτερο και ο αριθμός των επισκεπτών μας από την Οξφόρδη ενίσχυσε την μικρή συμμετοχή από την χαβουρά. Θα χαρούμε να συνεχίσουμε την συνεργασία αυτή, που αποτελεί μίας σημαντικής μορφής στήριξη για εμάς.

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα το OJC News για την άδεια να αναπαράγουμε τα κείμενα.

Jottings

Γράμμα από την Πρόεδρο της Εβραϊκής Κοινότητας της Οξφόρδης

Τα Χανιά είναι μια όμορφη πόλη σε ένα όμορφο νησί, όμως από πίσω υπάρχει μία σκοτεινή ιστορία. Ο εβραϊκός πληθυσμός υπήρχε εκεί, στην καρδιά της παλιάς πόλης, με τουλάχιστον δύο συναγωγές, έναν ραβίνο, μία κοινότητα περίπου 300 ατόμων, σχεδόν όπως και η κοινότητα της Οξφόρδης δηλαδή. Το 1944 φορτώθηκαν από τους ναζί στο πλοίο «Τάναϊς», υπό ναζιστική σημαία, στο οποίο υπήρχαν ακόμη στρατεύματα και όπλα, αντιστασιακοί, Ιταλοί αιχμάλωτοι πολέμου. Προορίζονταν για το Άουσβιτς, όμως οι Σύμμαχοι, άθελά τους, τους έσωσαν από μια τέτοια τύχη, βιθίζοντας το πλοίο μέσα στην νύχτα. Δεν επιβίωσε κανείς. Θα μπορούσε κάποιος να σκεφτεί ότι ο θάνατός τους ήταν η πιού πιούς απ' ό, τι τους περίμενε στην Πολωνία.

Θα γραφτεί τουλάχιστον ένα άρθρο στην εφημερίδα μας για την επίσκεψη της κοινότητάς μας στα Χανιά για το Σαββουάτ, καθώς και για την αναστήλωση και την επαναλειτουργία της Ετς Χαγίμ, όμως θα ήθελα να μοιραστώ τις σκέψεις μου για την εμπειρία αυτή και για την σύνδεση αυτού του μέρους με την δική μας κοινότητα.

Στην Ετς Χαγίμ δεν υπάρχει μόνιμος ραβίνος. Όπως ισχύει και με την Οξφόρδη, αυτό τους επιτρέπει να πραγματοποιούν τις λειτουργίες τους όπως αποφασίζει η κοινότητα, και οι επισκέπτες που βρίσκονται εκεί και συμμετέχουν στις δραστηριότητες. Υπάρχουν κάποια βιβλία προσευχών τύπου Συναγωγής Bevis Marks, και κάποια φωτοτυπημένα βιβλιαράκια για τις εορταστικές προσευχές και για τις λειτουργίες της Παρασκευής το απόγευμα. Τα μέλη περιλαμβάνουν ορισμένους Ισραηλινούς που ζουν στην περιοχή, συχνά παντρεμένους με ντόπιους, καθώς και επισκέπτες από το εξωτερικό που, τελικά, παρέμειναν. Οι πιο πολλοί προέχονται από μέρη όπως η Αίγυπτος, η Σκανδιναβία και η Γερμανία, και η Γαλλία. Συχνά οι λειτουργίες δεν έχουν μινιάν, αν και πολλές φορές, κατά την διάρκεια των γιορτών, αρκετοί επισκέπτες συμμετέχουν στην λειτουργία. Αυτοί, προφανώς, προέρχονται από διαφορετικές παραδόσεις του Ιουδαϊσμού (κάποιοι με λίγη ή καθόλου εμπειρία).

Λόγω έλλειψης θρησκευτικής εξειδίκευσης υπάρχει μία συμμετοχική προσέγγιση, ώστε οι λειτουργίες να πραγματοποιούνται σε όποια γλώσσα εξυπηρετεί την μέγιστη συμμετοχή. Όταν παρακολουθήσαμε εμείς την λειτουργία, άνδρες και γυναίκες κάθονταν μαζί. Φαντάζομαι ότι μπορεί να κάθονται χωριστά στις περιπτώσεις που μαζεύονται μεγαλύτεροι αριθμοί ανδρών και γυναικών. Η πρακτική που ακολουθείται δεν είναι συμπαγής, αλλά έχει να κάνει με το τι εξυπηρετεί την κάθε περίσταση. Στο παρελθόν μετρούσαν μόνο άνδρες για το μινιάν, όμως η Penny Faust εξέφρασε την επιθυμία της να πει Καντίς για τον συγχωρεμένο πατέρα της κι έτσι έγινε επιτόπου η απαραίτητη προσαρμογή για να μπορεί να ικανοποιηθεί το αίτημά της.

Τις Εορτές καλύπτει ο επισκέπτης ραβίνος Nicholas de Lange, που βρίσκεται στην Ετς Χαγίμ τρεις φορές τον χρόνο για να πραγματοποιεί τις λειτουργίες. Η ίδια η συναγωγή είναι πολύ

The OJC News

editor-ojcnews@ojc-online.org

Issue 203

July 2019

Oxford-Jewish
CONGREGATION
Sivan/Tamuz 5779

Letter from the OJC President

Chania is a beautiful city on a charming island, but behind there is a darker story. The Jewish community was settled there in the Old Town, with at least two synagogues, a rabbi, and congregation of around 300 individuals, much like the OJC. In 1944 they were all taken by the Nazis and shipped away from Crete on the ship "The Tenes", which also carried troops and weapons. Greek Jews, French, German, Spanish, Portuguese, and Italian prisoners of war under the Nazi flag. They were destined for Auschwitz, but the Allies inadvertently saved them from that fate, by sinking the ship in the night. No one survived. One might suggest that their deaths were gentler than what awaited them in Poland.

There will be at least one article to come about the OJC's visit to Chania over Shavuot, and the renovation and re-opening of the Ez Chayim shul, but I would like to share some thoughts about our experiences there, and its affinity to ours.

Alison Ryde, Sharon Fleming, Penny Faust, Liz Roseby, Rachael Horwitz, Jack and Cara Massarano before the service on Friday night.

Rabbi Nicholas de Lange and Cara during the Havdalah service.

Continued on P3

They have no resident Rabbi there. As in Oxford, this allows them the flexibility to conduct their services as suits their members and their visitors who come to the island. There is a small shul, the Bevis Marks style of service, and some photocopies brochures for Holiday services and Friday nights. The members include a handful of Israelis living in the area, often married to locals, and visitors from overseas who stayed. Their original homes were in a diverse range of places including Egypt, Germany and Scandinavia, France. Services often do not attain a minyan, although during high season for tourists, a completely random selection of visitors attend, and obviously come from every conceivable Jewish background of worship (and some of little or no experience at all). Due to the density of religious expertise, there is often a sharing of practice so that aspects of the service are done in whatever language congregants are most comfortable with, to enable maximum participation. Women and men sit together when we attended. If there were larger numbers of males and females, I imagine they might separate. There was no rigidity in the practice; it was whatever worked. In the past, they only counted men towards a minyan, but Penny Faust expressed her desire to say Kaddish for her late

On High Holidays, Rabbi Nicholas de Lange visits – 3 times a year – to lead services. The shul itself is charming, and to be able to hold a Havdalah ceremony and enjoy a 'bring fresh food and share' Shavuot supper in the courtyard was a memorable experience of togetherness which I doubt any of us will forget.

Much of the flexibility was absolutely necessary to make this very special community retain its spark of life. Those who form the tiny, core congregation, along with any visitors who swell their numbers, must all compromise to ensure that it functions. Naturally this reminded me of our own, very special, OJC. Compromise and tolerance must be our watchwords and underpin all of our direction and activity.

Enjoy the Summer!

Alison Ryde

Enjoying the Shavuot bring a dish feast in the beautiful courtyard.

όμορφο μέρος και το να μπορούμε να πραγματοποιήσουμε την λειτουργία Αβνταλά και να συμμετέχουμε σε δείπνο όπου ο καθένας έφερε την συνεισφορά του σε φρέσκο ψάρι στην αυλή ήταν μια αξιομνησύνη εμπειρία, που κανείς μας δεν πρόκειται να ξεχάσει.

Σε μεγάλο βαθμό η ευελιξία του μέρους ήταν απαραίτητη για να μπορεί αυτή η ιδιαίτερη κοινότητα να ξαναποκτήσει μία σπίθα ζωής. Όλοι όσοι αποτελούν την μικρή αυτή κοινότητα, μαζί με όσους επισκέπτες συμμετέχουν, πρέπει να λειτουργούν συμβιβαστικά και με πνεύμα συνεννόησης, ώστε να μπορεί να λειτουργεί αυτό το ιδιαίτερο μέρος. Φυσικά όλη αυτή η ιστορία μου θύμισε την δική μας, ιδιαίτερη Εβραϊκή Κοινότητα της Οξφόρδης. Ο συμβιβασμός και η αποδοχή πρέπει να είναι η πυξίδα μας σε κάθε μας δραστηριότητα.

Jottings

9

Πρόσφατες εκδηλώσεις

ΕΛΕΝΗ
ΦΟΥΝΤΟΥΛΑΚΗ
Επίκουρη Καθηγήτρια - Πανεπιστήμιο

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΑΝΑΪΣ

Αντιρατσιστικό μήνυμα

» Συνάντηση Ανοικτού χθες στα Χανιά
Χανιώτικα νέα | Δευτέρα 3 Ιουνίου 2019

Μήνυμα κατά τον φασισμού και της ρητορικής μίσους έστειλε χθες η εκδήλωση μνήμης των θυμάτων του πλοίου Τάναις, που πραγματοποιήθηκε στο Μνημείο Θυμάτων Τάναις, στο Κουμ Καπί.

Tην εκδήλωση διοργάνωσε η Συναγωγή Χανίων ενώ ακολούθησε ομιλία από τον Γενικό Γραμματέα του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος, Βίκτωρ Ελιέζερ.

Κατά την έναρξη της εκδήλωσης τελέστηκε επιμνημόσυνη δέηση από τον Μπροπολίτη Κυδωνίας και Αποκόρων κ. Δαμασκονίδη, ακολούθως δέηση από τον Σοφολογιώτα τον Ραΐνο Αθηνών, κ. Γαβριήλ Νεγρίν και τον Αιδεσιμολογιώτα τον Λούκα Ρωμάνη, εκπρόσωπο της Καθολικής Εκκλησίας Χανίων.

«Η λήθη του Ολοκαυτώματος, η παραπομπή της Ιστορίας δεν θα περάσει» επεισήμανε ο Γενικός Γραμματέας του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος, Βίκτωρ Ελιέζερ, ο οποίος αναφέρθηκε στον Σεριζωμό της κοινότητας των Εβραίων στα Χανιά που «αφανίστηκε ολοκληρωτικά από τον τόπο της στο άνοιγμα του αντισημιτικού μίσους. Ήσχασαν τα κνήμια μιας ιστορικής διάδρομης μέχρι πρόσφατα, στα το 1999 ανατιτλώθηκε από τα ερείπια της η Συναγωγή Χανίων. Ήτη Χαγιάν από το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος με πρωτομάστορα τον Νίκο Σταυρουλλάκη».

«Σήμερα η Ευρώπη και ο Κόσμος όλος, διανύνουν και πάλι μια από τις δυσκολότερες περιόδους της σύγχρονης ιστορίας λόγω της εξάπλωσης των φασιστικών, των τρομοκρατικών, της φονιαριστικών, της τρομοχραστικών αδιέξοδων των αντισημιτικών επεισοδίων και της ανέξου των νεοναζιστικών κομμάτων σε όλη την Ευρώπη. Οι προσφέτες εξελίξεις προβληματίζουν και σοκάρουν».

Ο συναγερμός έχει ήδη οπράνει και μας υπογραμμίζει το πού μπορεί να οδηγήσει η παραγγώσινη ή υποβάθμιση των σοβαρότατων κινδύνων που δημιουργούνται από την επικράτηση των ακραίων ιδεολογιών και του ρατσισμού» ανέφερε ο Γενικός Γραμματέας του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος και συνέχισε λέγοντας: «Γι' αυτό και τώρα περισσότερο από ποτέ υπάρχει η ανάγκη διατήρησης της μνήμης, εξερεύνησης του παρελθόντος, ανάδειξης όλων των πυκνών της τοπικής ιστορίας και προαγωγής των ανθρωπιστικών αξιών. Σημαντικές πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί τα τελευταία χρόνια σε όλη την Ελλάδα έστω και με καθυστέρηση με στόχο την γνώση, την παιδεία και την πολιτισμό. Εναια πιγή πίστης και ενθάρ-

Από την εκδήλωση μνήμης των θυμάτων του πλοίου Τάναις, που πραγματοποιήθηκε χθες στο Μνημείο Θυμάτων Τάναις, στο Κουμ Καπί.

Ο γενικός γραμματέας του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος, Βίκτωρ Ελιέζερ.

τι μπορεί να συμβεί ξανά στην ανθρωπότητα εάν η μνήμη σθίσει από την λίθη και εάν το μίσος επικρατεί σε ανεκτός κανόνας σε μια κοινωνία.

Πατέτι το απόλυτο κακό δεν έκλινε από το Αουρίφις. Ξεκίνησε από την **ριτορική μίσους** και κατέληξε στο Αουρίφις. Και ήρθημε εδώ στα Χανιά όχι μόνο για να βοηθήσουμε αυτούς που βάρβαρα θανατώθηκαν και να τιμήσουμε τη μνήμη τους αλλά μαζί με τους πολίτες των Χανιών να στελνούμε ένα σαφές μήνυμα: δει η λίθη του Ολοκαυτώματος, η παραπομπή της Ιστορίας δεν θα περάσει. Δεν μπορεί να περάσει. Δεν πρέπει να περάσει.

To Τάναις

Το πλοίο που είχε αποπλύσει από το

Ηράκλειο το βράδυ της θεού Ιουνίου 1944 ήταν υπό ναζιστική σημαία και μετέφερε στην Αθήνα αιχμαλώτους που επρόκειτο να καταδίξουν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης με τραίνα. Οι αιχμάλωτοι -350 άτομα- που ήταν εγκλωβισμένοι στα αμπάρια του Τάναις πήταν το σύνολό του εβραϊκού πληθυσμού της Κρήτης, το σύνολο των Ιταλών αιχμαλώτων πολέμου από την Κρήτη και πλήθες χριστιανών αρθροδιών αντιστασιακών του ντυσιού. Άλλης ώρας μετά τον απόλουτο το πλοίο τορπίλιστηκε από βρετανικό υποβρύχιο και όλοι οι εγκλωβισμένοι αιχμαλώτοι χάθηκαν στο ναυάγιο.

Κλείνοντας την ομιλία του ο Γενικός Γραμματέας του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος επεσήμανε ότι εκδηλώσεις όπως η τελετή μνήμης στα Χανιά έχουν «**και διδακτικό χαρακτήρα**. Γιατί οι πολίτες της πόλης και οι επισκέπτες της, πρέπει να γνωρίζουν τι συνέβη τότε, στην πλούτο αισθητική περιέδοση της ανθρωπότητας όπου δε έκατ. Εβραίοι, ανάμεσά τους 65.000 Έβραίοι Εβραίοι, χιλιάδες Ρομά και άλλοι, θιαροπετού άνθρωποι, θανατώθηκαν φρικά, με την πλέον βιομηχανοποιημένη μέθοδο στο Αουρίφις, στο Νταχάου, στο Μπίρκεναου και στα διάλλα στρατόπεδα θανάτου. Γιατί δεν είναι απλά αριθμοί. Γιατί πίσω από κάθε αριθμό υπάρχει ένας άνθρωπος με συναρπατεύματα».

Οι εκδηλώσεις αυτές υπενθυμίζουν

Jottings

Μνημόσυνο για τα θύματα του πλοίου «Τάναις»

Στις 2 Ιουνίου 2019 πραγματοποιήθηκε το ετήσιο μνημόσυνο για τα θύματα του πλοίου Τάναις, που βυθίστηκε στις 9 Ιουνίου 1944. Το μνημόσυνο πραγματοποιήθηκε στο μνημείο που βρίσκεται στο Κουμ Καπί. Για πρώτη φορά η Μητροπολίτης Κυδωνίας και Αποκορώνου, Δαμασκηνός, ήταν παρών στην τελετή και πραγματοποίησε μία επιμνημόσυνη δέηση για τα θύματα, όπως έκαναν και ο Ραβίνος Αθηνών, Γαβριήλ Νεγρίν και ο Πατέρας Λούκας Ρομάνι της τοπικής Καθολικής Εκκλησίας.

Τα τελευταία χρόνια η Ετς Χαγίμ επιδιώκει να καλεί τοπικούς εκπροσώπους των θρησκειών στην συγκεκριμένη συγκυρία, μιας και μέσα στο πλοίο Τάναις βρίσκονταν εξίσου χριστιανοί, ορθόδοξοι και

καθολικοί, συλληφθέντες, θύματα του ναυαγίου. Ο οικουμενικός χαρακτήρας του γεγονότος αυτού τράβηξε την προσοχή και του τοπικού Τύπου, που φέτος αφιέρωσε ένα μεγάλο άρθρο, όπως παρατίθεται στο παρόν τεύχος.

Το μνημόσυνο παρακολούθησαν αρκετοί ντόπιοι και ντόπιες, ανάμεσά τους και μαθητές και μαθήτριες από τοπικά σχολεία, όπως και επισκέπτες από όλο τον κόσμο. Η τελετή αυτή ακολουθήθηκε από μ' ια μικρή λειτουργία στην Συναγωγή, ειδικότερα για την εβραϊκή κοινότητα που χάθηκε. Κατά την διάρκειά της χρησιμοποιήθηκε μία επικαιροποιημένη εκδοχή της λίστας των θυμάτων του Τάναις.

Μνημόσυνο για τους κρατούμενους της στοάς Μακάσι, Ηράκλειο

Ο Σταύρος Σφακιωτάκης είναι απόφοιτος του Τμήματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Τουρκολογία κι εργάζεται ως φιλόλογος στο ΓΕΛ Χερσονήσου Ηρακλείου. Είναι δραστήριος στο πεδίο της εβραϊκής ιστορίας, προσφέροντας τις γνώσεις του για το θέμα αυτό τόσο σε μαθητές και μαθήτριες του, όσο και σε άλλους εκπαιδευτικούς. Την περασμένη σχολική χρονιά συνόδευσε ομάδα μαθητών και μαθητριών του σε

εκπαιδευτική επίσκεψη στο Άουσβιτς, ένα ταξίδι που ήταν το βραβείο της συμμετοχής των παιδιών αυτών σε σχετικό πανελλαδικό διαγωνισμό βίντεο. Τον Ιούνιο του ζητήθηκε να κάνει μία ομιλία στην εκδήλωση μνήμης των κρατουμένων της στοάς Μακάσι στο Ηράκλειο. Φιλοξενούμε εδώ την ομιλία του και τον ευχαριστούμε για την παραχώρηση:

Είναι μεγάλη τιμή και ευθύνη να βρίσκομαι σήμερα εδώ για να τιμήσω τους ανθρώπους που έχασαν τη ζωή τους στον μαρτυρικό τούτο τόπο της πόλης του Ηρακλείου. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η τελετή που γίνεται κάθε χρόνο εδώ για την ιστορική μνήμη της πόλης. Ερευνώντας τα ιστορικά γεγονότα για τα οποία κλήθηκα να σας μιλήσω σήμερα διαπίστωσα ότι η περίοδος του Ιουνίου είναι γεμάτη με σημαντικές θυσίες ανθρώπων της Κρήτης κατά την περίοδο της Κατοχής. Τον Ιούνη του 1942 εκτελούνται οι 62 Μάρτυρες.

Τον Ιούνη του 1943 γίνεται το Μεγάλο Μπλόκο της Κρήτης με τους πάνω από 300 συλληφθέντες και εκτελεσμένους. Τον Ιούνη του 1944 χάνονται οι πάνω από 600 εβραίοι και χριστιανοί επιβάτες του «Τάναις».

Δεν θα επεκταθώ στα ιστορικά γεγονότα και στους αριθμούς των θυμάτων. Αυτά μπορείτε να τα πληροφορηθείτε από πολλές πηγές. Θα ήθελα, όμως, να διατυπώσω μια σειρά από σκέψεις και συναισθήματα που μου δημιουργήθηκαν όταν άρχισα να μελετώ τα γεγονότα αυτά και να περιδιαβαίνω το χώρο της στοάς «Μακάσι».

Βρισκόμαστε σήμερα εδώ (και αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό από μόνο του σαν γεγονός) για να τιμήσουμε τους νεκρούς Κρητικούς που θυσιάστηκαν αντιστεκόμενοι στους κατακτητές. Όμως ποιους νεκρούς και πώς τους τιμάμε; Επιλέχθηκε η 15η Ιουνίου για την εκδήλωση αυτή, μέρα που αφορά τους νεκρούς του 1943. Φέτος, κατά κακή σύμπτωση, η μέρα αυτή είναι Σάββατο κι, άρα, για τους Εβραίους νεκρούς του 1944 είναι μια μέρα που δεν πρέπει να γίνονται δημόσιες τελετές, λόγω της ιερότητας της μέρας του Σαββάτου.

Σας καλώ να κοιτάξετε το χώρο γύρω μας. Η στοά Μακάσι έχει ένα εξωτερικό μνημείο για τους αντιστασιακούς Έλληνες που θυσιάστηκαν εδώ κι ένα εσωτερικό, σχεδόν μυστικό, μνημείο για τους εβραίους που έζησαν τις τελευταίες μέρες τους εδώ. Η διαρρύθμιση αυτή του μνημειακού χώρου με κάνει να σκεφτώ ότι κάποιοι από τους ανθρώπους που θυσιάστηκαν εδώ είναι πιο νεκροί από κάποιους άλλους.

Οι περισσότεροι από τους αντιστασιακούς που συνελήφθησαν κι εκτελέστηκαν εδώ, βρέθηκαν εδώ

Jottings

11

μετά από συνειδητή επιλογή. Είχαν το μεγαλείο ψυχής να υψώσουν το ανάστημά τους και να αντισταθούν στον κατακτητή. Υπέφεραν και θυσιάστηκαν τελικά για τις ιδέες τους, τα ιδανικά τους, για το μέλλον των παιδιών τους και του τόπου μας. Οι οικογένειές τους τους θρήνησαν, τους πένθησαν, τους θυμούνται με υπερηφάνεια και σεβασμό. Η δημόσια μνήμη τους πέρασε πολλές περιπέτειες που όλοι γνωρίζουμε. Για δεκαετίες δεν τολμούσε ο λαός μας να τιμήσει τους ανθρώπους που συμμετείχαν στην εποποίia της Εθνικής Αντίστασης. Σήμερα φτάσαμε στο άλλο άκρο, να ξεπληρώνεται η θυσία των ανθρώπων αυτών με πολιτικά προνόμια και καριέρες. Μπορεί, όπως διάβασα σε αρκετά δημοσιεύματα, τα ονόματα των θυσιασθέντων να μην είναι απόλυτα σωστά στη σήλη της στοάς Μακάσι, αλλά ακόμα και αυτό δείχνει ότι υπάρχουν απόγονοι που διαμαρτύρονται, που θα διαφυλάξουν τη μνήμη, που θα κρατήσουν τη θυσία των ανθρώπων αυτών φυλακτό στις καρδιές και τις συνειδήσεις τους. Πιθανά βρίσκονται και σήμερα ανάμεσά μας εδώ τιμώντας τους νεκρούς τους. Και όλοι εμείς οι κάτοικοι της πόλης σήμερα μπορούμε να περιδιαβούμε τον χώρο του μνημείου και να γίνουμε κοινωνοί των ιδανικών και των συναισθημάτων των ανθρώπων αυτών. Η πόλη είναι περήφανη για τους νεκρούς της και το δηλώνει δημόσια και φανερά και μπορεί να εκφωνεί πανηγυρικούς λόγους για τους ήρωες και τη θυσία τους. Γιατί η συνειδητή θυσία είναι μια σαφώς ηρωική πράξη που αξίζει τιμές και αναγνώριση.

Αντίθετα, το μνημείο μέσα στη στοά Μακάσι, που τιμά τους νεκρούς του ναυαγίου του «Τάναις», χριστιανούς αλλά κυρίως εβραίους, είναι ένα κλειστό μνημείο. Ελάχιστοι συμπολίτες μας γνωρίζουν την ύπαρξή του και ελάχιστες φορές στη διάρκεια του χρόνου η στοά είναι προσβάσιμη στο κοινό. Πέρα από τους πρακτικούς λόγους, σκέφτομαι ότι η μνήμη των εβραίων της Κρήτης αποτελεί μια «εσωτερική» και όχι τόσο δημόσια και επίσημη ιστορία. Το μνημείο υπάρχει στο εσωτερικό της πόλης, σαν κρυμμένη ιστορία, σαν κρυφή πληγή που την

ξέρουν λίγοι και αφορά ακόμα πιο λίγους. Οι 350 περίπου εβραίοι της Κρήτης που έζησαν τις τελευταίες μέρες της ζωής τους στη στοά Μακάσι δεν είναι ήρωες. Δεν είχαν την επιλογή να γίνουν ήρωες. Δεν θυσιάστηκαν για κανένα ιδανικό, για καμία πατρίδα και για κανένα μέλλον. Απλά εξαφανίστηκαν από το πρόσωπο της γης, υποφέροντας μέχρι τις τελευταίες ώρες της ζωής τους, χωρίς να έχουν την τιμή του να ξέρουν γιατί πεθαίνουν. Η κοινότητά τους εξολοθρεύτηκε ολοκληρωτικά από το νησί μας όχι επειδή αντιστάθηκαν ή πολέμησαν τον κατακτητή, αλλά απλά επειδή η ύπαρξή τους δεν συμφωνούσε με τον κόσμο που ήθελε να οικοδομήσει ο φασισμός στην Ευρώπη. Η κοινότητα των 350 Κρητικών εβραίων ήταν τόσο σοβαρό εμπόδιο για τους ναζιστές που η εξολόθρευσή τους άξιζε την οργάνωση όλης της διαδικασίας σύλληψής τους στα Χανιά, μεταφοράς τους και παραμονής τους στο Ηράκλειο και τελικά την σχεδιαζόμενη αποστολή τους στο Άουσβιτς που δεν ολοκληρώθηκε. Η μνήμη τους δεν τιμήθηκε για πολλά χρόνια γιατί απόλυτα δεν υπήρχε κανείς δικός τους να τους τιμήσει. Δεν ξέφυγε σχεδόν κανείς από το Ολοκαύτωμα για να πει την ιστορία τους, για να ανακαλεί τη μνήμη τους, για να προσευχηθεί για τις ψυχές τους. Ακόμα και τα ονόματα και ο αριθμός τους δεν είναι απόλυτα τεκμηριωμένα αφού οι σωζόμενες πηγές είναι ελάχιστες. Τα τελευταία χρόνια επιτέλους επιστήμονες ιστορικοί και λογοτέχνες με τον τρόπο τους ο καθένας φέρνει την μνήμη των εβραίων της Κρήτης στο δημόσιο λόγο. Γίνονται εκδηλώσεις στην πόλη για το Ολοκαύτωμα, κυκλοφορούν βιβλία επιστημονικά και λογοτεχνικά, σχολεία επισκέπτονται τη στοά, γυρίζουν ταινίες και βραβεύονται σε πανελλήνιους διαγωνισμούς. Η σημερινή τελετή ας είναι άλλη μια αφορμή να ανοίξουμε τη συζήτηση για τους εβραίους της Κρήτης, να μιλήσουμε για τους ανθρώπους που χάθηκαν, να τους επαναφέρουμε στη συλλογική μνήμη με σεβασμό, έρευνες και τεκμηρίωση και να θρηνήσουμε την απώλειά τους με μια ταπεινή προσευχή.

Επικείμενες εκδηλώσεις

Έκθεση «Παράλληλες Οπτικές Γωνίες», Χανιά, 20 έως 26 Οκτωβρίου 2019

Πώς μία βυζαντινή εικόνα μουσουλμάνων εισβολέων, μία οικογενειακή φωτογραφία που βρίσκεται στην σημερινή Τουρκία, μία ταλαιπωρημένη μασκότ από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, ένα σκεύος γεμάτο χόρτα κι ένα πορτοκαλί πλαστικό βαρκάκι δημιουργούν μια καλειδοσκοπική οπτική των σύγχρονων Χανίων; Η έκθεση «Παράλληλες Οπτικές Γωνίες: πολιτιστική κληρονομιά και διαπολιτισμικός διάλογος. Πρόγραμμα Heritage Contact Zone, Χανιά», που θα ανοίξει τις πύλες της στον χώρο της Σαμπιονάρα, στις 20 Οκτωβρίου, προσπαθεί να απαντήσει σε αυτήν την ερώτηση.

Η έκθεση είναι μέρος του τρέχοντος προγράμματος στο οποίο συμμετέχει η Συναγωγή Ετς Χαγίμ, με τον τίτλο Heritage Contact Zone. Τυχαίνει να συμπίπτει με τις εκδηλώσεις για τα 20 χρόνια επαναλειτουργίας της Συναγωγής και, επομένως, ενσωματώθηκε στο πρόγραμμα αυτών των εκδηλώσεων. Η ίδια η Ετς Χαγίμ είναι μία Ζώνη Επικοινωνίας Κληρονομιάς (Heritage Contact Zone). Είναι ένα μέρος που συγκεντρώνει και γεφυρώνει όλες τις οπτικές που διαφορετικά θα παρέμεναν άγνωστες και σιωπηρές.

Karshah.

Η έκθεση αποτελεί μια ματιά στα σημερινά Χανιά. Επιθυμεί να απευθύνει το ερώτημα του κατά πόσο η σημερινή κοινωνία συνδέεται με το παλίμψηστο της μακράς ιστορίας της πόλης, και γενικότερα του νησιού. Πενήντα συμμετέχοντες επέλεξαν πενήντα διαφορετικά αντικείμενα και οι ιστορίες τους ειπώθηκαν σε μία σειρά εργαστηρίων που πραγματοποιήθηκαν πριν την έκθεση. Οι συμμετέχοντες αυτοί παρουσιάζουν στην έκθεση δέκα διαφορετικές αφηγήσεις που έχουν παραγκωνιστεί από την επικρατούσα μνήμη. Τα αντικείμενα και οι

ιστορίες τους θα αντιπαρατεθούν με έργα σύγχρονης τέχνης που ντόπιοι καλλιτέχνες έχουν δημιουργήσει ειδικά για την περίσταση, ως απάντηση στην συγκεκριμένη αφήγηση.

Ο επιμελητής της έκθεσης εξηγεί: «Σκοπός μας είναι να δείξουμε τον πλούτο της υπάρχουσας πολιτισμικής ποικιλίας στην περιοχή μας, όπως και στην ευρύτερη περιοχή, καθώς και να παρουσιάσουμε αυτήν την πλούσια κληρονομιά στο ευρύ κοινό, ως μία ευκαιρία τόσο για τα Χανιά και την Κρήτη, όσο και για όλη την Ελλάδα. Θέλουμε να δημιουργούμε γέφυρες, σε πείσμα των καιρών, όπου τα πολιτισμικά στερεότυπα χωρίζουν τον κόσμο». Ήδη στα εργαστήρια, με συμμετέχοντες από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, επιτεύχθηκε ως έναν βαθμό το χτίσμα γεφυρών, πράγμα που αξιοποιήθηκε από τον επιμελητή καλλιτέχνη. Αυτή η προσέγγιση θα συνεχιστεί όταν η έκθεση ανέβει για το κοινό για μία εβδομάδα. Οι επισκέπτες ενθαρρύνονται να συμμετέχουν, να μοιραστούν τις δικές τους ιστορίες, και να στοχαστούν, με διαδραστικούς τρόπους, για την φύση των παράλληλων αφηγήσεων. Σκοπός είναι ο θεατής να τις προσεγγίσει ως εμπλουτιστικές «παράλληλες οπτικές γωνίες» κι όχι να τις θεωρήσει απειλητικές προκλήσεις.

Η έκθεση θα συνοδεύεται από έναν κατάλογο τεκμηρίωσης των πενήντα αντικειμένων και των ιστοριών τους, μαζί με κείμενα του επιμελητή σχετικά με την ιδέα για τον ευρύτερο προβληματισμό της έκθεσης. Επιπλέον, η έκθεση θα υπάρχει και ηλεκτρονικά, δίπλα στις συνεισφορές των υπολοίπων εταίρων του προγράμματος, στην ιστοσελίδα www.heritagecontactzone.com. Η ιστοσελίδα δείχνει στο ευρωπαϊκό περιβάλλον πώς καθημερινά και προσωπικά αντικείμενα μπορούν να γίνουν εφαλτήρια για ενδιαφέρουσες αφηγήσεις κληρονομιάς και ταυτότητας, κοινωνικής συμπερίληψης και αποκλεισμού.

Jottings

13

Τρέχοντα προγράμματα

Πρόγραμμα Heritage Contact Zone

Το Heritage Contact Zone είναι ένα πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, επικεντρωμένο στις παραμελημένες ευρωπαϊκές κληρονομιές (βλ. προηγούμενα τεύχη των Σημειώσεων). Η Ετς Χαγίμ είναι ένας από τους εφτά εταίρους του προγράμματος. Οι υπόλοιποι είναι οι φορείς H401, από το Άμστερνταμ (NL), το Istituto Goethe στην Λυών (DE), το Human Platform από την Βουδαπέστη (HU), το European Capital of Culture στην Τιμισοάρα (RO), το Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο της Φλωρεντίας (IT) και το Culture Action Europe στις Βρυξέλλες (BE). Από την έναρξή του, τον Σεπτέμβριο του 2018, το πρόγραμμα έχει κάνει μεγάλες προόδους. Δύο από τους εταίρους έχουν πραγματοποιήσει κατά τόπους εκθέσεις. Τον Μάιο και τον Ιούνιο ο H401 στο Άμστερνταμ ανέβασε την έκθεση "Impossible Journeys Now and Then. A heritage contact zone from the Netherlands, Russian and Persia", αντλώντας από το βιβλίο περιηγήσεων του 17ου αιώνα του Ολλανδού Jan Struys

και από μία συλλογή ιστορικών αντικειμένων. Αυτά τέθηκαν σε διαλογική θέση στην έκθεση με αντικείμενα σύγχρονα που προσκόμισαν οι επισκέπτες.

Τον Ιούνιο το Ινστιτούτο Goethe στην Μασσαλία επικεντρώθηκε στην εκατονταετή επέτειο του Μπαουχάους σε μία έκθεση καθημερινών αντικειμένων, που κατά την διάρκεια εργαστηρίων είχαν μετατραπεί σε φαντασικά τεχνήματα Μπαουχάους. Με τον τρόπο αυτόν ο επιμελητής καλλιτέχνης ήθελε να «αμφισβητήσει την επίδραση, τον αντίκτυπο και την σημασία των εμβληματικών και

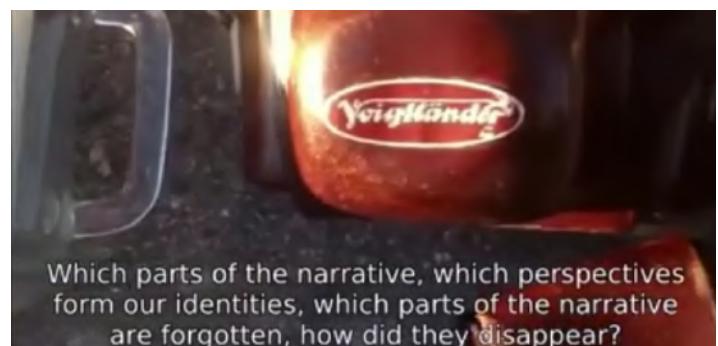
διάσημων κινημάτων σύγχρονου σχεδιασμού και να τα αντιπαραθέσει με αντικείμενα της καθημερινής ζωής».

Τον Οκτώβριο ο φορέας στην Τιμισοάρα θα παρουσιάσει την έκθεση «Το Θέατρο ως αντίσταση/ ReleXions», επικεντρώνοντας στον κεντρικό ρόλο του θεάτρου στην πόλη κατά την διάρκεια της ρουμανικής εξέγερσης του 1989 και στον ρόλο του ως επίκεντρο του ενδιαφέροντος των τριών τοπικών κοινοτήτων: Ρουμάνων, Ούγγρων και Γερμανών.

Για την έκθεση στα Χανιά η Ετς Χαγίμ συνεργάζεται με τον Εκπαιδευτικό Μη Κερδοσκοπικό Οργανισμό Νέοι Πολίτες του Κόσμου και τον επιμελητή καλλιτέχνη Κωνσταντίνο Φίσερ, για χρόνια μέλος της Ετς Χαγίμ. Τον Αύγουστο δημοσιεύσαμε ένα βίντεο προώθησης της έκθεσης, που δίνει μια πρώτη αίσθηση του περιεχομένου και της αισθητικής της επικείμενης έκθεσης. Αποσπάσματα εικόνων δημοσιεύουμε παρακάτω.

Η έκθεση «Παράλληλες Οπτικές Γωνίες» θα εγκαινιαστεί αμέσως μετά την συνάντηση των μελών του προγράμματος στα Χανιά, 17-19 Οκτωβρίου 2019. Σε αυτήν την συνάντηση τα Χανιά θα καλωσορίσουν εκπροσώπους των έξι οργανισμών. Η συνάντηση θα επικεντρωθεί στην δημιουργία ενός πακέτου εργαλείων για τους οργανισμούς πολιτισμικής κληρονομιάς, καίριο παραδοτέο όλου του προγράμματος, που θα αντλήσει υλικό από την εμπειρία των φορέων κατά την υλοποίησή του.

Η συνάντηση αυτή στα Χανιά διαδέχεται την συνάντηση που έγινε στην Μασσαλία τον Ιούνιο με τον επιμελητή καλλιτέχνη Κωνσταντίνο Φίσερ και την Διοικητική Διευθύντρια της Ετς Χαγίμ, Άννα Τζούκμαντελ. Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε στο Friche la Belle de Mai, ένα πρώην εργοστάσιο καπνού, κοντά στον σταθμό του τρένου. Ο χώρος μετατράπηκε το 1992 σε πολιτιστικό ίνστιτούτο.

Jottings

Χάρτης για αυτοξεναγήσεις στην ιστορική εβραϊκή συνοικία των Χανίων

Το προσωπικό της Ετς Χαγίμ έχει καταρτίσει ένα πλάνο ξενάγησης στην ιστορική εβραϊκή συνοικία των Χανίων. Το πλάνο αυτό, σε μορφή χάρτη, θα κάνει πρεμιέρα κατά την διάρκεια των εκδηλώσεων για τα 20 χρόνια από την επαναλειτουργία της Ετς Χαγίμ, όπου θα μπορούν να πραγματοποιηθούν ξεναγήσεις σε γκρουπ κατόπιν αιτήματος. Μέχρι στιγμής η ξενάγηση αυτή έχει δοθεί σε διάφορες ομάδες επισκεπτών, ανάμεσά τους στην Εβραϊκή Κοινότητα της Οδόφόρδης και σε μία ομάδα συνέδρων μίας διεθνούς συνάντησης φυσικών που πραγματοποιήθηκε στα Χανιά.

Οι ξεναγήσεις αυτές είχαν πολύ καλή ανταπόκριση, γιατί ξαναφέρουν μια ξεχασμένη ζωή στην εβραϊκή συνοικία της πόλης, φέρνοντας στο φως άγνωστες προσωπικές ιστορίες μελών της προπολεμικής κοινότητας. Στις 16 Οκτωβρίου θα προσφερθούν τέτοιες ξεναγήσεις στα ελληνικά και στα αγγλικά, ως κομμάτι της δράσης «Η Ετς

Χαγίμ ως χώρος μάθησης».

Στο προηγούμενο τεύχος των Σημειώσεων κάναμε ένα αναλυτικό αφιέρωμα στο πρώτο βήμα δημιουργίας του χάρτη, σε συνεργασία με τον Ελληνο-βρετανό καλλιτέχνη, Γιώργο Σφουγγαρά. Έκτοτε έγινε μεγάλη πρόδος, με την προετοιμασία του επεξηγηματικού συνοδευτικού κειμένου. Όλο το πακέτο θα τυπωθεί τον Οκτώβριο. Διαπιστώσαμε ότι υπάρχουν και μεμονωμένοι επισκέπτες της Συναγωγής που επιθυμούν να αποκτήσουν μία εμπειρία από την προπολεμική ζωή της εβραϊκής κοινότητας. Αν και οι ξεναγήσεις του προσωπικού εντός της Συναγωγής καλύπτουν ένα κομμάτι του ενδιαφέροντός τους, η παροχή ενός χάρτη με δυνατότητα περιήγησης και εκτός συναγωγής θα αποτελέσει μία σημαντική προσθήκη, ώστε να μπορεί όποιος επιθυμεί να δει την εβραϊκή συνοικία με νέα μάτια.

Educational Outreach

Ενημερωτικό φυλλάδιο για την Συναγωγή

Για αρκετό καιρό τώρα το προσωπικό της Συναγωγής είχε την ιδέα να συντάξει ένα ενημερωτικό φυλλάδιο για χρήση από όσους επισκέπτες ενδιαφέρονται για την ιστορία των εβραίων της Κρήτης, για την ρωμανιώτικη παράδοση, για την ιστορία της ίδιας της Ετς Χαγίμ. Επιλέχθηκε η μορφή φυλλαδίου για να μπορούν οι ενδιαφερόμενοι να το πάρουν μαζί τους και μετά την επίσκεψή τους.

Μετά από εβδομάδες που χρειάστηκαν για την σύνταξη, την επιμέλεια, την διαμόρφωση, το φυλλάδιο τυπώθηκε τον Ιούλιο. Αντίγραφα Α3 του φυλλαδίου, πλαστικοποιημένα, τοποθετήθηκαν μέσα στην συναγωγή κι έχουν ήδη γίνει ζωτικό κομμάτι των επισκέψεων,

Ετς Χαϊμ Συναγωγή, Χανιά

The History of Jewish Communities in Crete
The presence of Jewish communities in Crete dates back to the 2nd century BC onwards when Jews from Palestine settled here after the Babylonian Exile following the conquest of the New Testament by Alexander the Great. By the time of the Roman conquest of Crete in 67 BC, around 10,000 Jews had settled here.

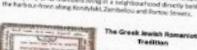

Reconstruction of a Jewish Community in Crete

The 1st century AD Jewish communities were thriving in most of the islands including Gavdos, Dikines, Chania, Rethymno, Archanes and the island of Sifnos. After the Second World War, it is estimated that around 10,000 Jews still resided in the main city of Chania. In 1945, the Jewish community of Chania was forced to flee due to the Nazi occupation of Crete. They settled in the town of Agios Nikolaos where they established a new community. After the end of the war, many returned to Chania and those that did not, settled in other towns such as Heraklion, Agios Nikolaos, Rethymno and Ierapetra. They eventually became part of the Greek Orthodox Church.

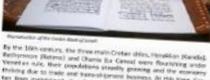

Map of Ets Haim Synagogue
The Jewish Quarter in Chania, also known as the "Jewish Quarter", is located in the northern part of the city. It includes the Ets Haim Synagogue, which was built in 1905 and is the largest synagogue in Crete. The area is characterized by its traditional architecture, with many houses and buildings featuring intricate carvings and decorations. The Jewish Quarter is a popular tourist attraction, with many visitors coming to see the synagogue and learn about the history of the Jewish community in Chania. The area is also home to several smaller synagogues and Jewish-owned businesses, including a kosher deli and a Jewish cemetery.

Ελληνικό Ιουδαϊκό Μουσείο, Ρόδος

The Greek Jewish Museum Rhodes
The Greek Jewish Museum Rhodes is located in the old Jewish Quarter of Rhodes, which was founded in the 15th century. The museum is housed in a former synagogue, which was built in 1860 and is one of the oldest synagogues in Europe. The museum features exhibits on the history of the Jewish community in Rhodes, including the arrival of Sephardic Jews in the 15th century, the Ottoman period, and the Nazi occupation during World War II. The museum also has a library and a study room.

Ελληνικό Ιουδαϊκό Μουσείο, Ρόδος

By the 15th century, the three main-Ottoman cities, Rhodes, Kos and Chania, were thriving economic centers. The Ottomans brought a new wave of Jewish immigrants to Rhodes, mainly from North Africa and Spain. These immigrants settled in the old Jewish Quarter of Rhodes, which was established in the 15th century. The Jewish Quarter of Rhodes is located in the old town of Rhodes, near the harbor. The Jewish Quarter of Rhodes is a small neighborhood with many synagogues, including the Great Synagogue of Rhodes, which was built in 1860 and is one of the oldest synagogues in Europe. The Jewish Quarter of Rhodes is also home to many Jewish-owned businesses, including a kosher deli and a Jewish cemetery.

Jottings

15

εξυπηρετώντας τον εκπαιδευτικό σκοπό τους. Αφήσαμε τα αντίγραφα αυτά μέσα στον χώρο της Συναγωγής και, προς έκπληξή μας, πολλοί επισκέπτες κάθονται και αφιερώνουν χρόνο στην αναλυτική ανάγνωση του περιεχομένου τους. Με έναν νέο τρόπο η Ετς Χαγίμ έχει γίνει χώρος μάθησης ξανά. Έχουμε παρατηρήσει μάλιστα ότι πολλές από τις ερωτήσεις των επισκεπτών είναι τώρα πιο στοχευμένες και ουσιαστικές.

Το φυλλάδιο αυτήν την στιγμή προσφέρεται στα αγγλικά, τα ελληνικά και τα γερμανικά. Μεταφράζεται ήδη στα εβραϊκά, τα γαλλικά και τα ισπανικά (αν έχετε

Ιστορία Εβραίων της Κρήτης

Σεμάρια μπεν Ελία, «ο Κρητικός»

Αφού οι Βενετοί απέκτησαν έλεγχο της Κρήτης στις αρχές του 13ου αιώνα, οι Εβραίοι του νησιού πέρασαν σε μία φάση άνθισης και ευμάρειας. Νεοφερμένοι κάτοικοι κατέφτασαν, από την Ιταλία και αλλού, για να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες που πρόσφερε η Κρήτη στην γεωργία και το εμπόριο. Η πνευματική και πολιτιστική επικαιρότητα από την Ιταλία άρχισε να επηρεάζει τους Εβραίους, ορισμένοι από τους οποίους έστειλαν εκεί τους γιους τους για να σπουδάσουν.

Ένας από τους πιο ευκατάστατους και επιφανείς Εβραίους στην Κάντια (Ηράκλειο) κατά τον πρώτο αιώνα της ενετική κατοχής ήταν ο Ηλίας μπεν Ιακώβ, η οικογένεια του οποίου ερχόταν από την Ρώμη. Είχε τον τίτλο του Χαχάμ (στα λατινικά sapiens, σοφός άνθρωπος) και του Παρνάς (επικεφαλής της εβραϊκής κοινότητας). Ο Ηλίας μετέδωσε την αφοσίωσή του στην μελέτη και στα κοινοτικά πράγματα στον γιο του, Σεμάρια, ο οποίος γεννήθηκε γύρω στο 1260. Ο Σεμάρια συχνά αναφέρεται ως ha-Ikriti, ο Κρητικός. Όμως, αυτός ο τίτλος είναι παραπλανητικός γιατί τον Απρίλιο του 1279 τον βρίσκουμε να ζει στο Νεγρεπόντε (Χαλκίδα) και να είναι αρραβωνιασμένος με την Ελένα, κόρη του Δαυίδ Καλομύτη, του Παρνά της τοπικής εβραϊκής κοινότητας, ανθρώπου ευκατάστατου και διανοούμενου. Επομένως, ο Σεμάρια δεν έμεινε στην Κρήτη για πολλά χρόνια,

την διάθεση και την δυνατότητα να βοηθήσετε με την μετάφραση σε άλλη γλώσσα, τότε ενημερώστε μας!).

Πέραν αυτού, είναι σχεδόν έτοιμο ένα φυλλάδιο με πληροφορίες επικεντρωμένες στο Μίκβε, στις διάφορες επιγραφές που βρίσκονται μέσα στην Συναγωγή και στις τέσσερις ταφές που βρίσκονται στην νότια αυλή.

Τέλος, συλλέγουμε πληροφορίες και ιδέες για ένα φυλλάδιο με δραστηριότητες που θα απευθύνονται σε παιδιά, ώστε κατά την επίσκεψή τους να αποκομίζουν μία ολόκληρη εμπειρία της Συναγωγής.

Χάρτης της ενετικής Κάντια (Ηράκλειο), 1415

όμως επρόκειτο για τα χρόνια της διαμόρφωσής του. Έτσι, μπορούμε να περηφανευτούμε ότι ήταν ένα εβραιόπουλο της Κρήτης. Τα επιτεύγματά του ήταν πολλά. Ένας από τους μαθητές του τον περιγράφει με επαινετικά λόγια, ως τον «πιστό και πραγματικά σοφό κύριό μου και δάσκαλο, το άρμα του Ισραήλ και το ιππικό του, ο ραβίνος Σεμάρια, που περικλείει όλη την γνώση και την σοφία και οι άγγελοι του παραδείσου δεν τον πετάνε στην σκιά». Σπούδασε ραβινική λογοτεχνία,

φιλοσοφία και ιατρική.

Έγραψε σχολιασμούς σε εδάφια της Βίβλου και του Ταλμούδ, για προσευχές της συναγωγής και για πολλά άλλα κείμενα, ανάμεσα στα οποία για ποιήματα στα εβραϊκά.

Ένα από τα ποιήματα αυτά είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον γιατί περιλαμβάνει εβραϊκές, αραμαϊκές και ελληνικές

λέξεις. Αποκαλεί τον Θεό shalit ba-ouranous (Κύριο των Ουρανών), pantokrator (Κύριο των Πάντων) και malka ton panton (Βασιλιά Όλων). Ο Σεμάρια δεν είχε απλά ευχέρεια στις τρεις γλώσσες. Φαίνεται ότι αυτές οι εκφράσεις του ήταν προσφιλείς από χρήση στην συναγωγή και στις προσευχές. Ορισμένες από τις προσευχές μπορεί να γίνονταν μάλιστα στα ελληνικά. Σε ένα γράμμα ο Σεμάρια ισχυρίζεται ότι έχει μεταφράσει «τα βιβλία των φιλοσόφων», πιθανώς από τα ελληνικά στα εβραϊκά. Δυστυχώς καμία από τις μεταφράσεις αυτές δεν διασώθηκε.

Νίκολας ντε Λανζ

Συνάντηση με την Ντόνα Λίλιαν Καπόν

Με αφορμή τα εγκαίνια των δύο νέων προδημητών που είναι αφιερωμένες στους Εβραίους της Κρήτης στο Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος, συναντηθήκαμε και μιλήσαμε με την δωρήτρια της συλογής, την κ. Ντόνα Λίλιαν Καπόν. Η σύνδεση της κ. Καπόν με τους Κρητικούς Εβραίους είναι πολύ στενή και, ταυτόχρονα, ζωντανή. Η μητέρα της ήταν η Μαφάλντα Μινέρβου (ή Minerbo), Χανιώτισσα Εβραία. Από τις διαδρομές της οικογένειας της μητέρας της, αλλά και άλλων συγγενικών της οικογενειών που βρίσκονταν προπολεμικά στα Χανιά, τους Άλμπερτ (Albert) και τους Ρίζο (Rizzo), η κ. Καπόν φέρει μια γνώση της κρητοεβραϊκής ιστορίας που συνοδεύεται από ντοκουμέντα της εποχής και που είναι πολύτιμα σήμερα, ακριβώς γιατί είναι μοναδικά.

Για τις προγονικές της οικογένειες και την ιστορία τους

«Η οικογένεια της μητέρας μου προερχόταν από την Ιταλία. Το επίθετο απαντάται και ως Μινέρμπι (Minerbi),

όπως επίσης υπάρχουν κι άλλες παραλλαγές. Ξέρω για την εγκατάστασή τους από την Ιταλία στην Κέρκυρα, στα μέσα ή τέλη του 17ου αιώνα, κατόπιν για την μετεγκατάσταση της άμεσης οικογένειάς μου στη Ζάκυνθο κι από κει την μετακίνησή τους, μέσω Αιγύπτου, στα Χανιά της Κρήτης. Ανάμεσα στις οικογένειες των Χανίων που ζούσαν εκτός των τειχών κατά το πρώτο μισό του 20ου αιώνα έτυχε να είναι και οι οικογένειες των προγόνων μου, οι Μινέρβοι και οι Άλμπερτ. Η γιαγιά μου, Δωροθέα, ήταν κόρη του Πασκουάλε Άλμπερτ και είχε τέσσερα ακόμη αδέρφια. Η οικογένεια αυτή είχε έντονη εμπορική δραστηριότητα στην Κρήτη: εισαγωγές, εξαγωγές, υποκαταστήματα στην Κυρηναϊκή, την Ρουμανία, το Μιλάνο. Αυτή η έντονη δραστηριότητα ήταν ο λόγος για τον οποίο ο προπάππος μου ονομαζόταν από τους σύγχρονούς του «Βενιζέλος του

Η συζήτησή μας με την κ. Καπόν έγινε στον χώρο του μουσείου. Καθίσαμε δίπλα στις νέες προιθήκες και η αφήγηση διέτρεξε ποικίλες θεματικές που αφορούν την σχέση της με την Κρήτη: η ιστορία της οικογένειάς της, ο πόλεμος, η απώλεια και η διάσωση, η επιστροφή, η μνήμη.

Θέλουμε να ευχαριστήσουμε θερμά την κ. Καπόν που μοιράστηκε την ιστορία της μαζί μας. Επίσης, θέλουμε να ευχαριστήσουμε το Μουσείο για την συνεισφορά τους με ένα σχόλιο πάνω στην έκθεση και πολλές φωτογραφίες, τις οποίες δημοσιεύουμε παρακάτω. Ειδικές ευχαριστίες και στην συνάδελφο, Κατερίνα Αναγνωστάκη, που μετέγραψε και μετέφρασε την συνέντευξη της κ. Καπόν.

εμπορίου». Το σπίτι τους ήταν το κτίριο που σήμερα στεγάζει το Υγειονομικό Κέντρο Χανίων. Μετεγκαταστάθηκαν από τα Χανιά στο Μιλάνο το 1916,

όπου υπάρχει και ο οικογενειακός τάφος. Εξίσου γνωρίζουμε πράγματα για την οικογένεια Μινέρβο. Ο παππούς μου, Μωυσής, απέκτησε με την γιαγιά 8 παιδιά, από τα οποία πέθαναν τα 5. Τα τρία που επέζησαν και ενηλικιώθηκαν ήταν η μητέρα μου, Μαφάλντα, η Θεία μου, Ελεονώρα, και ο Θείος μου, Αλβέρτος. Ενηλικιώθηκε κι ο Ερνέστος, όμως πέθανε φοιτητής στην Γένοβα. Στην πλατεία στο Σαντριβάνι ο παππούς είχε το μαγαζί του, το οποίο άνοιξε το 1896 κατά τα πρότυπα του παρισινού γνωστού καταστήματος Au Bon Marché. Ντοκουμέντα για την δραστηριότητα του παππού υπάρχουν σε πολλά βιβλία, π.χ. στο Γεώργιος Δημοτάκης, Χανιά στο πέρασμα του Χρόνου (Αθήναι, 1969) ή στο βιβλίο της Μάρως Δούκα, Αθώοι και Φταίχτες (Κέδρος, 2004). Ο παππούς υπήρξε για

Jottings

17

χρόνια πρόεδρος της εβραϊκής κοινότητας Χανίων. Η κοινότητα ήταν άτυπη, όμως για την δραστηριότητά του προκύπτουν πολλά ντοκουμέντα, κυρίως από την μελέτη της Bracha Rivlin, 'Rabbi Abraham Eblagon and Cretan Jewry' (Journal Revue des Etudes Juives, v. 152, 3-4 (1993)). Η δραστηριότητά του αυτή ήταν λόγος για να αναπτύξει στενή συνεργασία με τον αρχιφραβίνο Κρήτης, τον Αβραάμ Ευλαγών. Και οι δύο ήταν εξαιρετικά διπλωμάτες, μιας και έπρεπε να εξασφαλίζουν χρήματα για την λειτουργία και την εξυπηρέτηση των αναγκών της κοινότητας. Φρόντιζαν τις σχέσεις τους με την ελληνική κυβέρνηση, με τον σουλτάνο, με τον βασιλιά, με τους

Ιταλούς, με τους Άγγλους. Στα χνάρια της παράδοσης του πατέρα του, ο Αλβέρτος Μινέρβος, αδερφός της μητέρας μου, ήταν μια προσωπικότητα σημαίνουσα στην πόλη των Χανίων, τόσο πριν, όσο και μετά τον πόλεμο. Κατά την διάρκεια της Κατοχής υπήρξε πληροφοριοδότης των Βρετανών με κωδικό «Πράκτωρ G-4» (από το βιβλίο του Steven Bowman, Η Αντίσταση των Εβραίων στην Κατοχική Ελλάδα, Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος, Αθήνα 2012) και για τον λόγο αυτόν έλαβε πιστοποίηση από τον Στρατάρχη Harold Alexander.»

Για την ιστορία της οικογένειας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την Κατοχή

«Ο θείος μου ο Αλβέρτος είχε καταφέρει, μαζί με την γυναίκα του, τη Βικτώρια Μινέρβο, να μπουν σε ένα πλοιάριο με χαρούπια από τα Χανιά, να πληρώσουν αδρά τον καραβούρη και να φτάσουν θαλασσοδαρμένοι μετά από μία εβδομάδα στον Πειραιά. Οι γονείς μου, ο Βενιαμίν Καπόν και η Μαφάλντα Μαζαλτώβ Μινέρβου, ζούσαν στην Αθήνα. Εγώ γεννήθηκα το 1943. Οι θείοι μου ήρθαν να κρυφτούν μαζί μας για να σωθούν. Μαζί μας επίσης ήταν κι ένας δεύτερος ξάδερφος της οικογένειας, ο Σαμουήλ/Σαμ Μινέρβος, ο οποίος είχε γυρίσει από το αλβανικό μέτωπο με κρυοπαγήματα. Επειδή είχε γίνει

ήδη η Μάχη της Κρήτης και το νησί είχε καταληφθεί, ήταν δύσκολη η επικοινωνία και η συγκοινωνία. Έτσι του πρότειναν να μείνει μαζί μας. «Ο, τι τύχη έχουμε εμείς θα έχεις κι εσύ». Αυτός, βέβαια, είχε αφήσει πίσω του την μητέρα του και τα αδέλφια του. Ο πατέρας του είχε ήδη πεθάνει πριν ο ίδιος ο Σαμουήλ γεννηθεί κι γι' αυτό μάλιστα είχε πάρει το όνομά του.

Κλειστήκαμε, λοιπόν, όλοι μαζί και είχαμε μια μεγάλη περιπέτεια, μιας και από την αρχική μας κρυψώνα μας έτρεψε σε φυγή ένας εκβιασμός. Η οικογένεια μου ήξερε ποιος ήταν αυτός που έγραψε το σημείωμα του εκβιασμού, το οποίο μπορείτε να δείτε πλέον στην μία προθήκη του μουσείου. Την ίδια νύχτα το ζευγάρι χριστιανών φίλων που οικειοθελώς μας είχαν προσφέρει στέγη, ο Νίκος Παναγιώτου και η Αντώνα Παναγιώτου-Καψωμένου, μας πήραν με ένα φορτηγό.

Κρυφτήκαμε σε διάφορα σπίτια έπειτα απ' αυτό, με την βοήθεια διαφόρων ανθρώπων, όλοι εκ των οποίων έχουν καταγραφεί και τιμηθεί από το Γιαντ Βασέμ ως Δίκαιοι των Εθνών.

Πόσο ήμουν και τα θυμάμαι αυτά; Θυμάμαι ότι στο σπίτι της οδού Αλκμάνος ήμασταν σε ένα υπόγειο που γύρω γύρω ήταν κορμοί δέντρων. Ο ιδιοκτήτης του σπιτιού ήταν ο κ. Κόλλιας, πολιτικός μηχανικός, και, επειδή φοβόταν μήπως γίνουν βομβαρδισμοί, είχε φέρει κορμούς για να στηρίξει τον όροφο από κάτω. Μας παραχωρήσανε έναν χώρο του οποίου η πόρτα έκλεινε με μία ντουλάπα. Αυτή ήταν η είσοδος κι έβγαινε μόνο η μαμά μου. Όταν έβγαινε έβαζε μία μαύρη στολή και μια δαντελένια ποδιά, γιατί ήτανε το σπίτι μεγαλοαστικό. Εγώ καθόμουν στο καρεκλάκι όλη μέρα, δεν έκανα τίποτα και σκεφτόμουνα «Σσσσσσ, να μην σε ακούσει κανείς!». Σε όλα αυτά αναφέρομαι στο βιβλίο που έγραψα, και που είναι προς άμεση έκδοση από τις

εκδόσεις Καπόν, με τίτλο Το Αίνιγμα. Από τον St.Thomas Becket στην Αθήνα του 21ου αιώνα.»

Για την αμέσως μεταπολεμική εμπειρία

«Όταν τελείωσε ο πόλεμος, ξέρετε, δεν ήταν εύκολη η αποκατάσταση. Μέναμε στο τελευταίο κρησφύγετό μας, της οδού Λυσικράτους 12, στους Στύλους του Ολυμπίου Διός, μέχρι που μπορέσαμε να αδειάσουμε τον 2ο όροφο ενός νεοκλασικού που ανήκε στον πατρικό παππού μου, που χάθηκε στα στρατόπεδα. Δεν είχε πειστεί να κρυφτεί. «Τι έχω κάνει; Τι μπορούν να μας κάνουν?», έλεγε. Ήταν σαν έμπορος δυνατός, νόμιζε ότι με τα χρήματα και την δύναμή του λύνονται τα προβλήματα. Είχε έναν ακόμη λόγο που του ήταν δύσκολο να κρυφτεί, ότι ήταν πολύ ψηλός, 2 μέτρα! Επομένως, έτσι ψηλός όπως ήταν, αλλά και γνωστός έμπορος του Πειραιά, δεν υπήρχε άνθρωπος να μην τον γνωρίζει. Πού μπορούσε να κρυφτεί; Πήγε και δηλώθηκε. Ο γαμπρός του, ο Σολομών Περαχιά, του είχε πει «κάνε την δική σου φυλακή, γιατί να πας στην φυλακή των Γερμανών». Βλέπετε, δεν ξέραμε πού θα μας πηγαίνανε... Δυστυχώς, τελικά, ένας γνωστός του πατέρα μου μας έδωσε την πληροφορία. Ήταν κάποιος Σεφιχά, υπεύθυνος στο Stand Canada, που μαζεύανε τα ρούχα και τα στέλνανε πακέτο, έξι-έξι, για την Γερμανία, ο οποίος επέζησε. Αυτός είπε στον πατέρα μου μετά τον πόλεμο ότι εκεί που δούλευε «φτάνει ένα παλτό τεράστιο, και μακρύ, από καμηλό! Ποιος το φορούσε αυτό το παλτό! Και ανοίγω από περιέργεια το τσεπάκι το εσωτερικό και είχε τα δελτία τροφίμων της Ντόνας και του Ισαάκ Καπόν». Κι έτσι μάθαμε.

Ο αδελφός της μητέρας μου, ο Αλβέρτος, μετά τον πόλεμο δεν μπόρεσε να κόψει τον ομφάλιο λώρο με την Κρήτη. Την λάτρευε, όπως την λατρεύουμε όλοι βέβαια. Τόσο αυτός, όσο και ο ξάδελφος της οικογένειας, ο Σαμουήλ/Σαμ, επέστρεψαν μετά την Απελευθέρωση στην Κρήτη. Εκεί γυρνούσαν σαν τα φαντάσματα στα ερειπωμένα σπίτια, με τις μεζουζότ απ' έξω να περιμένουν τα αφεντικά τους. Εκεί ξαναχτίσανε τη ζωή τους. Ειδικότερα ο θείος μου ο Αλβέρτος, αν και είχε μια εκρηκτική προσωπικότητα, ήταν πάντοτε θρησκευόμενο άτομο. Και ιδιαίτερα το γεγονός ότι ήταν από τους ελάχιστους Εβραίους της Κρήτης που διασώθηκε και που επέστρεψε για επανεγκατάσταση, το θεωρούσε θέλημα Θεού. Είναι όμως συγκινητικό αυτό που μπορούμε να δούμε από το βιβλίο προσευχών του που υπάρχει τώρα στην προθήκη: ο θείος μου είχε πολλούς φίλους Χριστιανούς. Πήγαινε στα τσουγκρίσματα του Πάσχα σε αυτούς, αλλά δεν ήτανε αυτό το Πέσαχ που ήθελε ο ίδιος να γιορτάσει. Κι έτσι, τι έκανε; Κάθε Πέσαχ σηκωνόταν κι έφευγε από την Κρήτη. Ερχόταν σε μας ή πήγαινε στην

επαρχία. Είχε ιδιαίτερη σχέση, για παράδειγμα, με τον Βόλο. Κι έτσι, στο προσευχητάρι του, που μπορείτε να δείτε στο μουσείο, υπάρχουν οι σημειώσεις του πάνω στις σελίδες, μιας κι έγραφε κάθε χρονιά πού πήγε, πού βρέθηκε. Άλλα και σε ένα άλλο βιβλίο προσευχών του, έγραφε σχόλια για διάφορα που συνέβαιναν. Γεννήσεις, θανάτους... Εκεί, ας πούμε, κάνει ένα σχόλιο για «το σοφό ξανθό παλληκαράκι», μιλώντας για τον αδερφό του, τον Ερνέστο, που χάθηκε στην Γένοβα.

Κι έτσι την δεκαετία του 1950 με έπαιρνε ο θείος μου στα Χανιά τα καλοκαίρια. Εγώ θυμάμαι τουλάχιστον δύο καλοκαίρια να έχω ζήσει στην οδό Πόρτου. Το σπίτι ήταν ακριβώς δίπλα στην άλλη Συναγωγή, την Μπεθ Σαλόμ, που ήταν πια γκρεμισμένη. Έχω πολλές αναμνήσεις. Ένα στιγμιότυπο που θυμάμαι σχετιζόταν με το πάθος που είχα τότε για την εξερεύνηση του σύμπαντος. Συχνά καθόμασταν μπροστά στο παράθυρο, κοίταζα το φεγγάρι κι αναρωτιόμουνα «πόσο μεγάλο άραγε να είναι;».

Ρωτούσα τότε τον θείο μου «είναι, θείε, το φεγγάρι σαν την μισή Ντάμπια;». Στα Χανιά, λοιπόν, πήγαινα τα καλοκαίρια, είχα γίνει σωστή Κρητικοπούλα! Εκτός του ότι μ' άρεσε πάρα πολύ, λάτρευα τον θείο μου και η σχέση μου μαζί του ήταν κάτι σημαντικό.

Ένα πρωί ξεκινήσαμε με τον θείο μου, που με πήρε από το χεράκι, και μπήκαμε μέσα στο αδιέξοδο της παρόδου Κονδυλάκη. Δεν ήταν ο δρόμος που κατά την συνήθειά

μας ακολουθούσαμε για να πάμε στο λιμάνι. Αν και ήταν στην πλάτη του κτιρίου που μέναμε, δεν είχα μέχρι τότε δει την άλλη συναγωγή, την Ετς Χαγίμ. Με κρατούσε από το χέρι και αντικρύζοντας την ερειπωμένη Ετς Χαγίμ μου εξήγησε ότι «αυτό είναι ό,τι απόμεινε από τον εβραϊσμό της Κρήτης». Το μόνο σημάδι που επέτρεπε να μαντέψει κανείς ότι ήταν ένας τόπος εβραϊκού ενδιαφέροντος ήταν ένα μαγκέν νταβίντ που σχηματιζόταν στην σιδεριά του τοξοειδούς παραθύρου. Στάθηκα μπροστά εκεί. Στα μάτια μου η καταστροφή της Συναγωγής συμβόλιζε τον καταστροφή όλης της κοινότητας. Εκεί ορκίστηκα μέσα μου ότι, όταν θα μεγάλωνα, αυτό δεν θα το άφηνα έτσι. Δεν θα άφηνα ποτέ να σβήσει η μνήμη των εβραίων της Κρήτης. Ο όρκος μου ήταν προς τον εαυτό μου, αλλά και προς τον Θεό που με άκουγε. Έτσι από τα 17 μου χρόνια σκεφτόμουνα πώς να βρω λύσεις κι έκανα ενέργειες προς αυτήν την κατεύθυνση.»

Για το μνημείο Τάναις

«Η ιδέα για το μνημείο πρώτα ξεκίνησε από το Ηράκλειο, που ήταν και ο τόπος αναχώρησης του πλοίου Τάναις, στις 8 Ιουνίου 1944. Συνεργάστηκα με τον Κωστή Μαμαλάκη προκειμένου να στηρίξω την ιδέα του για τη δημιουργία μόνιμης έκθεσης που να μνημονεύει τον εβραϊσμό της Κρήτης και το άδικο τέλος του. Τον βοήθησα με την προσφορά ντοκουμέντων και φωτογραφιών, γνωρίζω δε ότι μπροστά από αυτήν την έκθεση, που φιλοξενείται στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης στο Ηράκλειο, περνάνε κάθε χρόνο χιλιάδες ζευγάρια μάτια μαθητών, που συγκινούνται απ' αυτήν την τραγική ιστορία.

Ξεκινάει λοιπόν αυτή η ιστορία με την πρόταση που κάνω στον Κωστή μήπως να κάνουμε ένα μνημείο στο

Ηράκλειο, στο σημείο απ' όπου ξεκίνησε το πλοίο. Τελικά αυτό δεν τελεσφόρησε, γιατί φαινόταν ότι δεν υπήρχε ιδιαίτερη προώθηση από πλευράς των Αρχών, αλλά και υπήρχε η σκέψη ότι με τα πέρα-δώθε των τουριστών θα μπορούσε να καταντήσει ένας σκουπιδότοπος κάποια στιγμή. Την ίδια περίοδο είχε δημιουργηθεί ένα κλίμα αγανάκτησης και δυσαρέσκειας προς τον δήμαρχο Ηρακλείου, γιατί είχε κόψει κάποια δέντρα στην πόλη. Έτσι, δεν ήθελε να πάρει την πρωτοβουλία να φτιάξει το μνημείο.

Κι έτσι σκέφτηκα «και γιατί να μην γίνει στα Χανιά, αφού εξάλλου εκεί υπήρχε και ο μεγαλύτερος πληθυσμός;». Έκανα μια σειρά επισκέψεων στην Κρήτη, και την πρώτη φορά με συνόδευε ο μακαρίτης ο Μωυσής Κωνσταντίνης, που υποστήριζε την ιδέα. Την ιδέα υποστήριξε, επίσης, ο αείμνηστος Κωνσταντίνος Μητσοτάκης. Είχα ζητήσει την βοήθειά του, γιατί η ιδέα του μνημείου είχε εγκριθεί από τον Κυριάκο Βιρβιδάκη

και, όταν μετά βγήκε άλλος δήμαρχος στα Χανιά, φαίνεται ότι δεν είχε την διάθεση να το κάνει. Από την μια δεν ήθελα να προσβάλω κανέναν, από την άλλη η διαδικασία έπρεπε να ολοκληρωθεί εκείνη την περίοδο, αλλιώς θα έμπαινε ξανά στο χρονοντούλαπο. Ήταν όλα δύσκολα, όχι μόνο η έγκριση, αλλά και η εύρεση χρημάτων για την υλοποίηση του μνημείου. Η εξασφάλιση της χρηματοδότησης προήλθε από την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης και από τον ιδιώτη χορηγό Σάμπη Μιωνή, μετά από δική μου παράκληση. Συγκροτήσαμε μια μικρή επιτροπή, που απαρτιζόταν από τον Μωυσή Κωνσταντίνη, την Μαγρίζου Βεατρίκη κι εμένα, και ξέραμε ότι είχαμε την συγκατάθεση του ΚΙΣΕ και του προέδρου Δαυΐδ Σαλτιέλ προσωπικά. Ο αείμνηστος Κωνσταντίνης κι εγώ ταξιδέψαμε στα Χανιά

προκειμένου, με την υπόδειξη των μηχανικών του Δήμου, να επιλέξουμε το καταλληλότερο σημείο. Επελέγη ο χώρος απέναντι από το Τείχος της Άμμου, στο Κουμ Καπί, που είναι κυρίως γνωστό ως άλλοτε μουσουλμανική συνοικία. Ήταν σίγουρα μια προνομιούχα θέση και ατένιζε την θάλασσα που υπήρχε ο ιερός τάφος των Κρητών εβραίων. Σκεφτήκαμε ότι στο σημείο απέναντι από την Πύλη της Άμμου δεν πρόκειται

να σβήσει ποτέ το μνημείο.

Έκτοτε πήγαινα στην Θήβα για να βλέπω την εξέλιξη και να συνεργάζομαι με τον γλύπτη Μίλτο Παπαστεργίου. Στα εγκαίνια του μνημείου είχαν προσκληθεί εκπρόσωποι όλων των θρησκειών και δογμάτων, όπως και διαφόρων αντιστασιακών οργανώσεων, οι οποίοι σε μέγιστο ποσοστό έλαμψαν δια της απουσίας τους.»

Για την προθήκη του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος για τους Εβραίους και τις Εβραίες της Κρήτης

«Ήταν το 1986 όταν, εξαιτίας ενός ατυχήματος, πέρασα πολύ χρόνο μέσα στο σπίτι και η μητέρα μου, που γνώριζε την αγάπη μου για την συλλογή αντικειμένων που σχετίζονταν με τον εβραϊσμό της Κρήτης, ερχότανε κάθε πρωί στο σπίτι και μου έφερνε ένα δωράκι. Μπορεί να ήταν οι καρφίτσες που βλέπετε τώρα στην προθήκη, ένα κοσμηματάκι, ένα εργόχειρο, μια φωτογραφία, κάθε πρωί ένα δωράκι. Ήξερε ότι τα αντικείμενα με ενδιέφεραν σοβαρά κι έτσι υπήρχε ιδιαίτερα γενναιόδωρη χαρίζοντάς μου το μεγαλύτερο μέρος των ενθυμημάτων της. Θέλοντας λοιπόν να αξιοποιήσω αυτήν μου τη συλλογή, έκανα την σχετική πρόταση στην Ζανέτ Μπατίνου, Διευθύντρια του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος, η οποία μου αντιτρότεινε να τα παρουσιάσω στο μουσείο. Της απάντησα ότι κάτι τέτοιο θα ήταν δύσκολο λόγω του μεγάλου αριθμού τους. Όταν η Ζανέτ αντίκρυσε όλα τα αντικείμενα απλωμένα στο μεγάλο τραπέζι της τραπεζαρίας μου,

ενθουσιάστηκε και δεσμεύτηκε να προβεί στις κατάλληλες διαδικασίες για την αξιοποίηση της συλλογής. Αυτή η σχέση αναπτύχθηκε κι έδωσε καρπούς μόνο μετά από 9 ολόκληρα χρόνια. Οι προθήκες θεωρώ ότι παρουσιάζουν ενδιαφέρον, αφού φιλοξενούν ένα μεγάλο μέρος της συλλογής, ενώ ένα άλλο εξίσου σημαντικό (ντοκουμέντα και φωτογραφίες) φυλάσσεται στα υπόγεια του μουσείου. Κι έτσι, εδώ στην πρώτη

προθήκη, της οποίας και οι τρεις πλευρές έχουν αξιοποιηθεί, μπορείτε να δείτε μια φωτογραφία από ένα από τα ολομέταξα χαλιά της συναγωγής Μπεθ Σαλόμ, με καφέ φόντο και λεπτή ύφανση. Ήταν ένα από τα 4 χαλιά που έβαζε ο παππούς μου μπροστά από τον θρόνο των Ελλήνων βασιλέων που επισκέπτονταν την Συναγωγή όταν βρίσκονταν στα Χανιά. Θα δείτε ακόμα ένα μενταγιόν από σμάλτο, δώρο στον θείο μου Αλβέρτο, από τον ραβίνο Ιλούζ της Τιβεριάδος, το 1914. Θα δείτε μικρά σπαθάκια που μου έκαναν δώρο φίλοι Χανιώτες όταν πήγαινα στα Χανιά. Ή μια δαντέλα, χειροποίητη και εξαιρετικά σπάνια, από τα εμπορεύματα του παππού μου. Θα δείτε πολλά ακόμη τεκμήρια της ιστορίας των Κρητών εβραίων. Εδώ θέλω, βέβαια, να πω ότι τα εύσημα για αυτήν την συλλογή δεν τα δίνω στον εαυτό μου, αλλά στην οικογένειά μου, γιατί – ενώ ήμασταν κυνηγημένοι και ζούσαμε σε κρυψώνες – συντηρήσαμε αυτά τα αντικείμενα, που θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν στο απόσπασμα, γιατί φανέρωναν την εβραϊκή μας καταγωγή.

Ο πρωταρχικός μου στόχος, κινητήριος δύναμη για όλες τις προσπάθειές μου μέχρι σήμερα, είναι να μην σβήσει η μνήμη αυτών των ανθρώπων, να μην πεθάνουν 2 φορές. Στα 30 χρόνια μετά την απώλεια της κοινότητας των Χανίων μιλούσα με ντόπιους και με ρωτούσαν «μα υπήρξαν εδώ Εβραίοι;». Πώς ο πανδαμάτωρ χρόνος τα σβήνει όλα! Γι' αυτό οι προσπάθειές μου αφορούν την

μνήμη. Μέσω της συμβολής μου για την διάσωση της Συναγωγής, μέσω της κατάρτισης ενός πλήρους καταλόγου των θυμάτων του Τάναις για λογαριασμό του Ιδρύματος Γιαντ Βασέμ, μέσω του μνημείου, μέσω της προθήκης τώρα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν θα

ακολουθήσουν κι άλλα μεγαλεπήβολα σχέδια, πάντοτε με την δύναμη του Θεού.

Για τα εγκαίνια των βιτρινών ταξίδεψαν ειδικά από την Ιταλία τα ξαδέλφια της οικογένειας Καπόν, οι Federico, Fabrizio και Andrea Albert, με τις οικογένειές τους.»

Η νέα προθήκη για τους εβραίους της Κρήτης – ένα σημείωμα από την επιμελήτρια του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος

Η νεότερη προσθήκη στη μόνιμη έκθεση του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος αντανακλά στιγμές της ιστορίας ενός σημαντικού τμήματος της εβραϊκής κοινότητας των Χανίων, των οικογενειών Καπόν, Μινέρμπο και Άλμπερτ.

Η έκθεση απαρτίζεται από σπαράγματα της προσωπικής, επαγγελματικής καθώς και της κοινωνικής τους ζωής από τα τέλη του 19ου αιώνα έως τα μέσα του 20ου αιώνα.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ιστορική περίοδο της γερμανικής κατοχής και τη

μοίρα των διαφόρων μελών των οικογενειών, στην προσπάθειά τους να διασωθούν. Οι ιστορίες τους εξελίσσονται παράλληλα και εντός του πλαισίου της μαζικής εξόντωσης της εβραϊκής κοινότητας της Κρήτης. Η έκθεση αυτή αποτελεί μια μελέτη περίπτωσης, ένα «cabinet of curiosities», σιωπηλό μάρτυρα της ζωής, της ευδοκίμησης και της απώλειας ενός ζωντανού πυρήνα του ελληνικού εβραϊσμού.

Χριστίνα Μέρη (επιμελήτρια),
Μαίρη Καπότση (συντηρήτρια)

Νέες εκδόσεις: Ibbur – Οι Εβραίοι της Κρήτης 1900-1950

Ο Ιωσήφ Βεντούρας γεννήθηκε στα Χανιά Κρήτης και ζει στην Αθήνα. Έχει εκδώσει έξι ποιητικές συλλογές, καθώς και μία ανθολόγηση εβραίων ποιητών του μεσαίωνα. Ποιήματά του έχουν μεταφραστεί σε αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, ισπανικά, ρουμανικά, εβραϊκά και σέρβικα. Ο ίδιος έχει μεταφράσει ποιήματα τροβαδούρων, καθώς και ποιήματα των J. Rothenberg και N. Sachs. Διευθύνει το περιοδικό και την ιστοσελίδα Poeticane.

Το άρτι εκδοθέν βιβλίο του έχει τίτλο Ibbur. Οι Εβραίοι της Κρήτης, 1900-1950, εκδόσεις Μελάνι. Ο ίδιος είπε για το βιβλίο του: στον εβραϊκό μυστικισμό η λέξη 'Ibbur' σημαίνει εγκυμοσύνη κι αναφέρεται στην προσωρινή

ΙΩΣΗΦ ΒΕΝΤΟΥΡΑΣ

IBBUR

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
1900-1950

μετανάστευση μιας πρόσθετης ψυχής στο σώμα ενός ζωντανού ανθρώπου, ώστε να επιτελεστεί ένα έργο. Αισθάνθηκα ότι οι ψυχές των Εβραίων της Κρήτης που χάθηκαν άδικα στην διάρκεια της ναζιστικής κατοχής του νησιού με στοίχειωσαν. Έτσι, προσπάθησα να συγκεντρώσω σε μορφή μαρτυριας-χρονικού αφηγήσεις, έγγραφα και φωτογραφίες ώστε ο αναγνώστης που δεν είναι εξοικειωμένος με την ιστορία του νησιού, να αντιληφθεί την αδιάλειπτη παρουσία τους, μια παρουσία η οποία πρόσθεσε πολλά στην πολυμορφία του κοινωνικού ιστού, τον άδικο χαμό τους το 1944 και την περιπέτεια των ελάχιστων εκείνων που διασώθηκαν.

Έχουν προγραμματιστεί τρεις παρουσιάσεις για το βιβλίο εντός Κρήτης:

Στις 29 Οκτωβρίου 2019, στο Ρέθυμνο, στο Πανεπιστήμιο Κρήτης στο Τμήμα Φιλολογίας, στις 20:30.

Στις 30 Οκτωβρίου 2019, στα Χανιά, στο Κέντρο Αρχιτεκτονικής Μεσογείου, στις 19:30.

Στις 31 Οκτωβρίου 2019, στο Ηράκλειο, στο αμφιθέατρο του Ιστορικού Μουσείου Κρήτης, στις 19:30.

Jottings

Νέα από το ιστορικό εργαστήρι: ανανεωμένη λίστα των εβραίων Κρητικών στο πλοίο Τάναις

Η λίστα των κρατουμένων που χάθηκαν στο Τάναις πυροδοτεί ατέρμονες συζητήσεις. Η αλήθεια είναι ότι πολλές λίστες από πολλές πηγές έχουν καταρτιστεί στις δεκαετίες που προηγήθηκαν, λίστες με ονόματα όσων βρίσκονταν στο Τάναις. Ο κύριος λόγος είναι ότι δεν έχει ακόμη εντοπιστεί στα αρχεία κάποιος τελικός κατάλογος με τα ονόματα των κρατουμένων. Κανείς, δηλαδή, δεν έχει δει εκείνο το χαρτί που χρησιμοποίησε ο φρουρός στην είσοδο του πλοίου, το χαρτί που επιβεβαίωνε ποιοι κατέβαιναν στα αμπάρια του για να μεταφερθούν, αρχικά, στον Πειραιά.

Επομένως, όσοι ερευνητές θέλησαν να καταγράψουν τα ονόματα όσων επέβαιναν στο πλοίο εκείνη την νύχτα της 8ης προς 9η Ιουνίου 1944, ακολούθησαν διάφορες μεθόδους. Οι κρατούμενοι που βρίσκονταν στο πλοίο είχαν συλληφθεί με τρεις διαφορετικές κατηγορίες: υπήρχαν όσοι συνελήφθησαν ως εβραίοι, και ήταν σχεδόν όλοι οι εβραίοι της Κρήτης· υπήρχαν κάποιοι Ιταλοί που ήταν αιχμάλωτοι πολέμου μετά την συνθηκολόγηση της Ιταλίας· τέλος, υπήρχαν μέλη αντιστασιακών οργανώσεων από την περιοχή των Χανίων.

Επομένως, κάθε ερευνητής που έχει ασχοληθεί με την καταγραφή των ονομάτων των επιβαινόντων, ακολούθησε μια διαφορετική μέθοδο ανάλογα με την ομάδα κρατουμένων που ήθελε να καταγράψει: οι προφορικές μαρτυρίες είναι η κύρια πηγή όσων

προσπαθούν να εντοπίσουν τους αντιστασιακούς που ήταν στο μοιραίο πλοίο. Μια λίστα με τους εβραίους των Χανίων, υπογεγραμμένη από τον ραβίνο της κοινότητας το 1943, είναι η βασική πηγή όσων έχουν καταρτίσει λίστες ονομάτων για τους εβραίους που χάθηκαν σε αυτό το ταξίδι. Τέλος, όσον αφορά τους Ιταλούς, φαίνεται ότι δεν υπάρχει η δυνατότητα καταγραφής των ονομάτων τους, καθώς μέχρι σήμερα δεν έχει εντοπιστεί κάποια πηγή που μπορεί να επιβεβαιώσει ποιοι από αυτούς δεν ήταν θύματα προηγούμενων ναυαγίων.

Το ενδιαφέρον της Συναγωγής, κατ' αρχάς, αφορά τη δημιουργία μίας λίστας όσο το δυνατόν ακριβέστερης ως προς τους εβραίους που βρίσκονταν στο Τάναις. Μπορεί να φανταστεί κανείς ότι η πλήρης καταστροφή του ντόπιου εβραϊκού πληθυσμού κάνει πιο επιτακτική την ανάγκη να βεβαιωθούμε για την ταυτότητα των θυμάτων και για το ενδεχόμενο επιζώντων και απογόνων τους, που θα μπορούσαν να μας δώσουν πληροφορίες για τις συνθήκες της σύλληψης και της διαβίωσης κατά την Κατοχή. Επιπλέον, εγείρεται το συναισθηματικό αίτημα του να μην μνημονεύονται σαν θύματα τυχόν επιζώντες ή να μην βυθιστούν τα θύματα στην λησμονιά.

Η παρούσα λίστα εβραίων θυμάτων του Τάναις είναι μία ανανεωμένη έκδοση της λίστας που ο Νίκος Σταυρουλάκης είχε επιλέξει να χρησιμοποιείται στα ετήσια μνημόσυνα της κοινότητας. Είναι ελεγμένη και εμπλουτισμένη με όσα νέα στοιχεία έχουν ανακύψει από το τριετές ερευνητικό πρόγραμμα «Η ανασυγκρότηση μιας απουσίας, η αφήγηση μιας παρουσίας: οι εβραίοι των Χανίων». Παραμένουν θολά σημεία γύρω από την παρουσία ή όχι ορισμένων προσώπων στο πλοίο. Όμως η παρούσα λίστα είναι το σημείο στο οποίο έχει φτάσει η έρευνα μέχρι σήμερα.

Τα ονόματα όσων χάθηκαν στο πλοίο Τάναις The names of those that perished on the Tanaïs:

Efsevios	Avigades	Ευσέβιος	Αβιγάδες
Rahil	Avigade	Ραχήλ	Αβιγάδες
Matathias	Avigades	Ματαθίας	Αβιγάδες
Markos	Avigades	Μάρκος	Αβιγάδες
Mairi	Avigade	Μαίρη	Αβιγάδες
Emilia	Angel	Αιμιλία	Άγγελ
Klotildi	Angel	Κλοτύλδη	Άγγελ
Solomon	Akkos	Σολομών	Άκκος
Revekka	Alhanati	Ρεβέκκα	Αλχανάτη

Hashkabah

Memorial for the Jewish Community of Crete
2019

Jottings

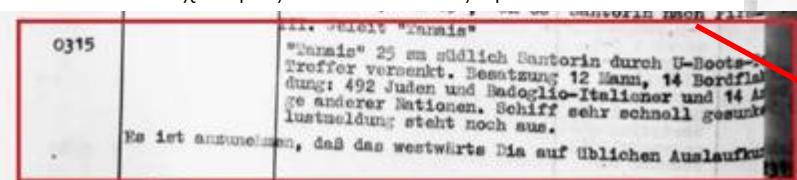
23

Νέα από το ιστορικό εργαστήρι: ανανεωμένη λίστα των εβραίων Κρητικών στο πλοίο Τάναις

Τον Ιούνιο το προσωπικό της Ετς Χαγίμ εντόπισε μία ενδιαφέρουσα ιστορική πηγή, που αποκαλύπτει κάποιες από τις συνθήκες βύθισης του Τάναις, αλλά που παράλληλα εγείρει ορισμένα νέα ερωτήματα.

Στην ιστοσελίδα www.historisches-marinearchiv.de εντοπίσαμε μία καταχώρηση σε κάποιο στρατιωτικό ημερολόγιο από την περίοδο του πολέμου. Η καταχώρηση έχει ημερομηνία 9 Ιουνίου 1944 και έγινε από τον Γερμανό Ναύαρχο του Αιγαίου. Αφού επικοινωνήσαμε με τον Dimitri Galon, τον άνθρωπο που εντόπισε το ημερολόγιο αυτό και το κοινοποίησε στην σελίδα, μας έδωσε περισσότερες πληροφορίες, φωτογραφίες και ντοκουμέντα. Στο παρόν τεύχος θέλουμε να παρουσιάσουμε την μετάφραση του πιο ενδιαφέροντος εγγράφου, όπου περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο οι Γερμανοί πιστεύουν ότι έγινε η μανούβρα του βρετανικού υποβρυχίου, που κατέληξε στην βύθιση του Τάναις.

Η λίστα με το «φορτίο» έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί παρουσιάζει «492 εβραίους και Ιταλούς του Μπαντόλι». Αν και αυτή η καταχώρηση δεν μας δίνει ακριβή αριθμό των εβραίων που βρίσκονταν στο πλοίο, επιβεβαιώνει την ύπαρχη κάποιας λίστας όσων είχαν φορτωθεί. Από την άλλη, μας προσφέρει μια εικόνα για τον αριθμό των Ιταλών αιχμαλώτων που βρίσκονταν στο πλοίο, των οποίων τα στοιχεία μας είναι απολύτως άγνωστα.

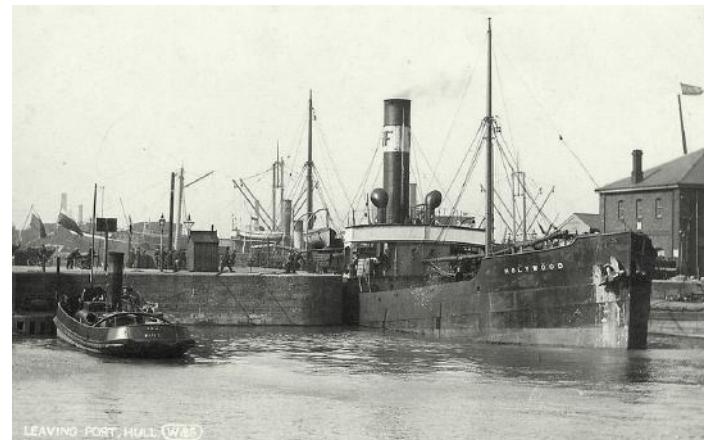
Φωτογραφίες των εγγράφων © Αρχείο Dimitri Galon

Ημερομηνία και ώρα: 9 Ιουνίου 1944

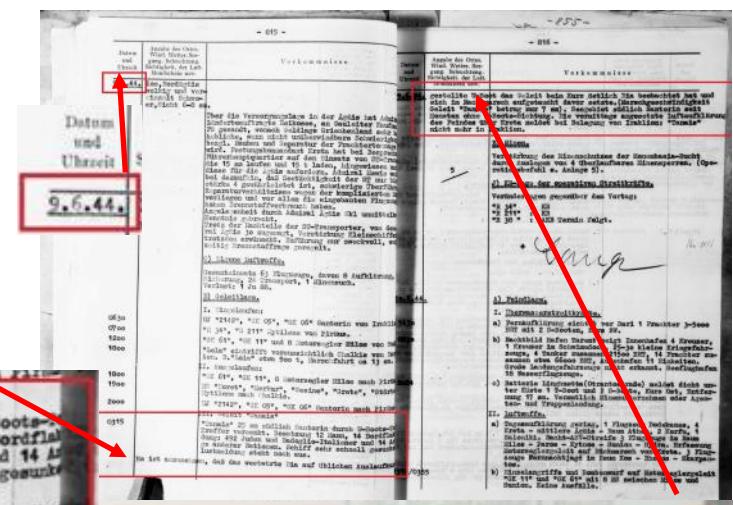
03.15 π.μ. Κομβόι Τάναις

Το Τάναις τορπιλίστηκε 25 ναυτικά μίλια νότια της Σαντορίνης από χτύπημα υποβρυχίου. 12 μέλη στο πλήρωμα, 14 αντιαεροπορικά όπλα και φορτίο: **492 εβραίοι και Ιταλοί αιχμαλώτοι** και 14 άτομα άλλων εθνικοτήτων. Το πλοίο βυθίστηκε τάχιστα. Η αναφορά βύθισης εκκρεμεί ακόμα. Εκτιμάται ότι το υποβρύχιο, έχοντας πάρει θέση στην συνήθη πορεία του δυτικά του νησιού Ντία, εντόπισε και κατέγραψε την θέση της πομπής, ανατολικά του νησιού. Κατά την διάρκεια της νύχτας προφανώς βγήκε στην επιφάνεια κι ευθυγραμμίστηκε μπροστά με το Τάναις (το πλοίο είχε ταχύτητα μόλις 7 ναυτικά μίλια). Η θαλάσσια περιοχή νότια της Σαντορίνης φαινόταν καθαρή από υποβρύχια για μήνες. Η εναέρια αναγνώριση του εχθρού στην Κρήτη ανέφερε σχετικά με το Ηράκλειο: «Το Τάναις δεν είναι πλέον στο Ηράκλειο».

Μετάφραση: Maike Heinrich, Anja Zuckmantel

Φωτογραφία του πλοίου 'Hollywood', που αργότερα μετονομάστηκε σε 'Τάναις'.

gestellte U-Boot das Geleit beim Kurs östlich Dira beobachtet hat und sich im Nachtmarsch aufgetaucht davor setzte. (Marschgeschwindigkeit Geleit "Tanaise" betrug nur 7 kn). Seegebiet südlich Santorin seit Monaten ohne U-Boots-Sichtung. Die vormittags angesetzte Luftaufklärung des Feindes über Kreta meldet bei Belagerung von Iraklion: "Tanaise" nicht mehr in Iraklion.

Σημείο βύθισης του Τάναις: 35° 53' Βόρεια – 25° 11' Ανατολικά

Νίκος Σταυρουλάκης (Ν'γι)

Το δεύποντο μου με τον Νίκο ή, αλλιώς, «σκέψου οθωμανικά»!

Όταν σκέφτομαι τον φίλο μου, Νίκο Σταυρουλάκη, ανακαλώ πάντα την πρώτη φορά που τον γνώρισα τον Μάιο του 2001. Ο καθηγητής Daniel Levine κι εγώ συνοδεύαμε μία ομάδα φοιτητών από το Πανεπιστήμιο του Άρκανσας, σε θερινό εκπαιδευτικό ταξίδι τριών εβδομάδων στην Ελλάδα. Μία από τις μέρες της εκδρομής βρεθήκαμε στην Συναγωγή Ετς Χαγίμ και ο Νίκος Σταυρουλάκης έκανε ξενάγηση στα παιδιά (δυστυχώς εγώ έχασα αυτήν την ξενάγηση, γιατί έπρεπε να μείνω με έναν από τους φοιτητές που είχε ένα ιατρικό θέμα). Ο Νίκος είχε δεχτεί να συναντηθεί με τον Daniel κι εμένα αργότερα, το απόγευμα, στην ταβέρνα που βρίσκεται ακριβώς απέναντι από την Συναγωγή. Μαζευτήκαμε, καθίσαμε κι αρχίσαμε να παραγγέλνουμε φαγητά και ποτά. Ο Νίκος τότε με ρώτησε από πού καταγόμουν και του απάντησα ότι οι γονείς της μητέρας μου προέρχονταν από τον Μαρμαρά, στην σημερινή Τουρκία. Έπειτα, άδικα, πρόσθεσα ότι ο παππούς μου, όπως όλοι οι Μικρασιάτες πρόσφυγες, πρακτικά λάτρευε τον Βενιζέλο – τον Έλληνα πολιτικό που σχετίζεται όσο κανείς άλλος με την Μεγάλη Ιδέα και την Μικρασιατική Εκστρατεία μετά τον Α' Παγκόσμιο – κι ότι είχε μάλιστα ένα πορτρέτο του στο σαλόνι του. Ο Νίκος συνοφρυώθηκε. «Τον Βενιζέλο; Ο Βενιζέλος ήταν εγκληματίας!». Η αντίδρασή του με έπιασε εξ απήνης, και μη έχοντας τι να πω, απλά μουρμούρισα κάτι. Με μία λάμψη στο μάτι του, ο Νίκος κούνησε το δάχτυλό του και μου είπε «Τζωρτζ, σκέψου οθωμανικά!».

Κατά τα επόμενα εφτά χρόνια ο Daniel κι εγώ φέραμε εφτά ακόμη γκρουπ στα Χανιά και στην Συναγωγή κι ο Νίκος πάντα φρόντιζε να έχουμε ένα γεύμα μαζί. Βέβαια

συζητήσαμε πολλά διαφορετικά ζητήματα κατά την διάρκεια αυτών των εφτά γευμάτων, όμως φαίνεται ότι πάντα επιστρέφαμε στο αγαπημένο θέμα του Νίκου: την οθωμανική περίοδο της Κρήτης, της πολυπολιτισμικής Κρήτης όπως δεν κουραζόταν να λέει. Προφανώς και το όραμά του για την οθωμανική Κρήτη ήταν ρομαντικό και εξιδανικευμένο. Σε κάθε περίπτωση, όμως, ήταν ένα μέρος όπου Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι είχαν καταφέρει – για κάποιο διάστημα – να συνυπάρχουν, προτού ο μοντέρνος εθνικισμός ραγίσει την εύθραυστη συμβίωση αυτή. «Σκέψου οθωμανικά!». Ο Νίκος ειλικρινά θεωρούσε τον εαυτό του τον τελευταίο Οθωμανό, όπως υποστηρίζει με βεβαιότητα η Άνια, και όλα γύρω του, από το οικογενειακό του περιβάλλον, έως το όνομα του πρωταγωνιστή του μυθιστορήματός του, το αποδείκνυαν. Η ανακαινισμένη και αναστηλωμένη Συναγωγή υπάρχει εκεί να θυμίζει το όραμά του για μία πλουραλιστική κοινωνία.

Ο Νίκος κι ο Τζωρτζ στην αυλή της Ετς Χαγίμ το 2010.

Κάποιες αναμνήσεις από τον Νίκο Σταυρουλάκη

Η πρώτη μου ανάμνηση από τον Νίκο Σταυρουλάκη είναι από την άνοιξη του 1978 όταν, ως μέλος της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών, επισκέφτηκα την Συναγωγή στην οδό Μελιδώνη με τον φίλο μου, Barry Strauss. Εκεί μας έδειξε ορισμένα από τα αντικείμενα που είχε συλλέξει για το Εβραϊκό Μουσείο. Ήταν ευγενικός και πολύ γενναιόδωρος με τον χρόνο του, στοιχεία που εκτίμησα πολύ καθ' όλη την σχέση μας κατά τα επόμενα σχεδόν 40 χρόνια.

Πέσαχ του 1979, η οικογένειά μου ήρθε να επισκεφτεί την Αθήνα. Ο πατέρας μου, ραβίνος, βοήθησε ώστε να οργανωθεί ένα γεύμα για το Πέσαχ στην Αμερικανική Σχολή. Ο Νίκος, ευγενικός και γενναιόδωρος όπως πάντα, μας βρήκε ματσά και κρασί κόσερ, αφήνοντας έτσι το

Ο Ντανιέλ με τον Νίκο στο εστιατόριο Γαλήνη το 2015.

Jottings

25

στίγμα του στην αξιομνημόνευτη αυτή περίσταση.

Η σχέση μας αναθερμάνθηκε σχεδόν 20 χρόνια αργότερα, όταν έφερα στην πρόσφατα εγκαινιασμένη Συναγωγή των Χανίων μία ομάδα μαθητών μου. Ο Νίκος μας αφιέρωσε σχεδόν 2 ώρες, σε μία μοναδική κι αξέχαστη παρουσίαση. Έτσι, ξεκίνησε μία σειρά επισκέψεων κατά τις οποίες έφερα σπουδαστές και συγγενείς να επισκεφτούν τον Νίκο και την Συναγωγή πάνω από 10 φορές. Επισκεφτήκαμε την Συναγωγή και μετά τον θάνατο του Νίκου. Είναι κι αυτό κομμάτι της σχέσης.

Ο George Paulson, συνάδελφος και φίλος μου, υπήρξε συνδιοργανωτής και συνδιαχειριστής αυτών των επισκέψεων. Αυτός και ο Νίκος ήταν πνευματικά ταιριαστά πνεύματα – αγαπούσαν τις συζητήσεις για τους ανθρώπους της ανατολικής Μεσογείου, αγαπούσαν και σέβονταν ο ένας τον άλλον. Τόσο κατά τις διαλέξεις του Νίκου εντός συναγωγής, όσο και στα γεύματα που ακολουθούσαν, κρατούσα σημειώσεις για να μπορώ να ανακαλέσω, όσο μπορούσα, τα λόγια του. Έχω τυπώσει αυτά τα χειρόγραφα, που είναι γεμάτα πολύτιμες αναμνήσεις της ευρυμάθειάς του και των (συχνά καυστικών) προσωπικών του παρατηρήσεων.

Ο Νίκος άνοιξε τα μάτια των μαθητών μας, πολλοί από τους οποίους δεν είχαν εκτεθεί ποτέ σε κάτι σχετικό με τον εβραϊσμό ή με την Ελλάδα. Πολλοί από τους μαθητές μας μας είπαν αργότερα ότι οι επισκέψεις στον Νίκο ήταν το απόγειο του ταξιδιού τους. Τους έδειξε τον κόσμο του, και τους εντυπωσίασε με ιστορίες για Μινωίτες, Ανδαλουσιανούς Άραβες, σταυροφόρους, ψευδομεσσίες, πειρατές, Βενετούς, ιερείς και μυστικιστές, ρωμανιώτες και ασκενάζι, ορθόδοξους, τσελεμπήδες, ντονμέδες, Τούρκους, κρητικές καμήλες, ναζί και, βέβαια, για την αγαπημένη του Κρήτη – την μοναδική ιστορία της, την ομορφιά, την μαγεία, την τραγωδία. Έλεγε την ιστορία της συναγωγής, σχεδόν χωρίς να αναφέρει την μεγαλειώδη προσφορά του.

Οι μαθητές αγαπούσαν τις παρουσιάσεις του. Όταν το 2007 του έγραψα ότι στις σημειώσεις των φοιτητών υπήρχαν σχόλια τεράστιας εκτίμησης προς τον ίδιο, μου απάντησε με ευγένεια: «ευχαριστώ για τα καλά λόγια. Αυτή η δουλειά μπορεί να είναι τόσο μοναχική και συχνά οι άνθρωποι νομίζουν ότι είμαι πάνω από τέτοια ζητήματα. Εσύ και ο Τζωρτζ αξίζετε επίσης καλά λόγια, καθώς έχω μεγάλη εμπειρία από ομάδες φοιτητών που επισκέπτονται την συναγωγή και αισθάνομαι εξαιρετικά άνετα με τις δικές σας ομάδες». Δέκα χρόνια αργότερα, λίγες εβδομάδες μετά τον θάνατό του, η ομάδα μας από το Άρκανσας επισκέφτηκε ξανά την Ετς Χαγίμ. Όταν μπήκα στην αυλή μία εικόνα του Νίκου ήρθε στο μυαλό μου. Συνειδητοποίησα ότι δεν είχα ξαναδεί το μέρος χωρίς να είναι αυτός εκεί και δάκρυα ανέβηκαν στα μάτια μου.

Αργότερα την ίδια μέρα, όταν επιστρέψαμε με τους μαθητές, είχα ηρεμήσει και τους μίλησα για τον Νίκο και την συναγωγή, όμως και πάλι δυσκολευόμουν να μην κλάψω. Ήταν μία δύσκολη και πολύ φορτισμένη εμπειρία. Έναν χρόνο αργότερα, την άνοιξη του 2018, επέστρεψα στην Ετς Χαγίμ για το Καμπαλάτ Σαμπάτ με τον αδερφό μου, David, ο οποίος είχε συμμετάσχει στο δείπνο του Πέσαχ που είχε γίνει με την βοήθεια του Νίκου 40 χρόνια νωρίτερα. Η κοινότητα χρησιμοποιούσε το ίδιο, φωτοτυπημένο σιντουρίμ που είχαμε χρησιμοποιήσει κι εμείς στις λειτουργίες του Σαμπάτ τα προηγούμενα χρόνια: «σεφαραδίτικη και πορτογαλική τελετουργία». Θυμήθηκα όταν σε ένα Κιντούς ο Νίκος μας πρόσφερε καλό μαύρο ψωμί που είχε φτιάξει ο ίδιος, λέγοντας «το δώρο μου για σένα». Γενναιοδωρία του Σαββάτου.

Στην λειτουργία του τελευταίου χρόνου ο Ροζέ από την Γαλλία ηγούνταν της τελετής. Οι μελαδίες ήρθαν αμέσως στο μυαλό μου, ήταν τρομακτικά όμορφες. Νόμιζα ότι άκουσα τον Νίκο να τραγουδάει μαζί μας, πράγμα καταπραϋντικό. Η λειτουργία, όπως όλες τις άλλες φορές, ήταν φιλική, συμπεριληπτική και απλή. Όταν ο Νίκος ήταν επικεφαλής της λειτουργίας ήταν παράδοση να μοιράζονται όλοι οι παρευρισκόμενοι τα αναγνώσματα. Είπα στον Ροζέ ότι μπορούσα να διαβάσω το V'Shamru, και το έκανα – με ψυχή! Στο τέλος της λειτουργίας ο Ροζέ μου ζήτησε να ηγηθώ του Κιντούς, πράγμα που έκανα με χαρά, ενώ φανταζόμουν τον Νίκο να με κοιτάζει επιδοκιμαστικά. Ήταν τιμή μου που συμμετείχα σε αυτήν την λειτουργία και που το μοιράστηκα με ένα μοναδικό γκρουπ απ' όλο τον κόσμο. Ο Νίκος θα ήταν ευτυχής να είχε φιλοξενήσει ο ίδιος μία τέτοια δράση.

Πρόσεξα ότι υπήρχε μία καρέκλα στην οποία δεν καθόταν κανείς. Ο Ροζέ είπε ότι αυτή ήταν η καρέκλα που καθόταν ο Νίκος. Παρέμενε άδεια προς τιμή στην μνήμη του. Αργότερα, στο εστιατόριο Γαλήνη, όπου είχαμε φάει αρκετές φορές με τον Νίκο, παρατήρησα ότι υπήρχαν οι ίδιες καρέκλες. Είπα στον Ιδιοκτήτη, τον Μανώλη, που είχε βοηθήσει την Συναγωγή αμέσως μετά τις φωτιές, ότι οι καρέκλες του έμοιαζαν ακριβώς ίδιες με αυτήν μέσα στην Συναγωγή. Επιβεβαίωσε ότι ήταν δώρο του προς αυτόν, για να τον τιμήσει.

Αργότερα είπα στον αδερφό μου ότι αυτή η μικρή κοινότητα είναι το δώρο του Νίκου σε όλους εμάς. Δημιούργησε τόσο τον φυσικό χώρο, όσο και την πνευματική κοινότητα της Ετς Χαγίμ. Ευτυχώς επιβιώνουν και τα δύο ως κληρονομιά του. Ο Νίκος έχει κάνει τις ζωές μας καλύτερες με την γενναιοδωρία και την καλοσύνη του. Είναι υποχρέωσή μας να συνδράμουμε στην συνέχιση της αποστολής του, την συνέχιση της ειρήνης σε αυτό το ιερό μέρος. Daniel B. Levine, Καθηγητής Κλασικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Άρκανσας

Gedenkdienst

Έναν χρόνο μετά

Το καλωσόρισμα του Γιόνας στον σταθμό των λεωφορείων στα μέσα Αυγούστου ήταν μία επαναφορά στην πραγματικότητα, μία υπενθύμιση ότι σύντομα επιστρέφω στην Αυστρία. Η ευγένεια του Γιόνας με έκανε να αισθανθώ αμέσως καλύτερα. Το να ζήσω έναν χρόνο στα Χανιά και να αφιερώσω πολλές ώρες στην Ετς Χαγίμ, ήταν η καλύτερη επιλογή μου των τελευταίων χρόνων. Πέρασα πολλές αλλαγές, προσωπικές αλλαγές, είχα την ευκαιρία να γνωρίσω πολλούς κι ενδιαφέροντες ανθρώπους. Ορισμένοι απ' αυτούς πέρασαν από την Συναγωγή 3 φορές μέσα στην χρονιά κι άλλοι περνούσαν τρεις φορές την εβδομάδα. Παράλληλα, η ποσότητα καφέ που κατανάλωνα καθημερινά αυξανόταν όσο διούλευα στην Συναγωγή, κι αυτό μου άρεσε πολύ.

Το να έρθω στην Κρήτη και να ζήσω εδώ για έναν χρόνο με πανικόβαλε στην αρχή. Όμως, όσο περνούσε ο καιρός άρχισα να αισθάνομαι την Κρήτη σαν το σπίτι μου. Τώρα που πρέπει να φύγω από αυτό το μέρος και από τους ανθρώπους με τους οποίους δέθηκα μου φαίνεται κάτι παράξενο και λυπηρό. Είμαι ευγνώμων για τις εμπειρίες που αποκόμισα από την Συναγωγή, αλλά και από όλη την καθημερινή μου ζωή και οι εμπειρίες αυτές με έκαναν έναν άνθρωπο με περισσότερη αυτοπεποίθηση και με πιο ανοιχτό μυαλό.

Το να προσφέρω κοινωνική εργασία για την Μνήμη του Ολοκαυτώματος εδώ ήταν μία πρόκληση και μου πήρε αρκετό χρόνο έως ότου καταλάβω την διαφορετική κουλτούρα μνήμης μεταξύ Αυστρίας και Ελλάδας. Ένιωσα πολλές φορές παράξενα στην αρχή, σε περιπτώσεις όπου άτομα που συναντούσα έξω από την δουλειά με ρωτούσαν «λοιπόν, πού δουλεύεις;» και όταν απαντούσα «στην Συναγωγή» λάμβανα νευρικές εκφράσεις και απαντήσεις όπως «που;». Η συζήτηση δεν έπαιρνε καλύτερη τροπή όταν έμπαινα στην διαδικασία να εξηγήσω ότι διούλευα για το Πρόγραμμα Μνήμης του Ολοκαυτώματος, γιατί συνήθως η επόμενη ερώτηση ήταν «τι εννοείς όταν λες Ολοκαύτωμα;». Αυτό ήταν ένα από τα παράξενα πράγματα που αντιμετώπισα κι έμαθα να διαχειρίζομαι εδώ, στα Χανιά. Εκπλήξεις, προκλήσεις και άγνωστες καταστάσεις προέκυπταν κάθε μέρα και νομίζω ότι το να αφήσω για έναν χρόνο την ζώνη ασφαλείας στην οποία βρισκόμουν στην Αυστρία με έκανε να ωριμάσω πολύ.

Αν και ήδη αισθάνομαι νοσταλγία σκεφτόμενη το να φύγω από την Ελλάδα, αισθάνομαι ταυτόχρονα χαρά για την επιστροφή μου στην Βιέννη. Χαίρομαι πάρα πολύ για

τον Γιόνας και τις απίστευτες εμπειρίες που θα αποκτήσει μένοντας εδώ. Αφού επιστρέψω στην Αυστρία θα ξεκινήσω τις προπτυχιακές σπουδές μου στην κοινωνική εργασία αμέσως (12 ώρες μετά την άφιξή μου στην Βιέννη θα πρέπει να βρίσκομαι στο Πανεπιστήμιο, δεν αστειεύμαι) και θα παρακολουθήσω κάποια μαθήματα φιλοσοφίας. Μία παράλληλη δραστηριότητά μου θα είναι η συμμετοχή μου στον φορέα Gedenkdienst (έτσι ο Christoph, ο προηγούμενος εθελοντής στην Συναγωγή, κι εγώ θα ξαναείμαστε συνάδελφοι). Μου έχουν λείψει τα μουσεία, οι συναυλίες, οι εκθέσεις κι ο αέρας της Βιέννης γενικά, αλλά το να έχω αυτά στην ζωή μου σημαίνει ότι θα μου λείψει η θάλασσα, η πιο χαλαρή συμπεριφορά των Χανίων, το φαγητό (Θεέ μου, το φαγητό!), η καθημερινή μας “amateur hour” στο γραφείο κι όλοι οι φίλοι μου στην Ετς Χαγίμ και οι φίλοι μου έξω από την Ετς Χαγίμ. Αν και έχω την τάση να ξεχνάω πράγματα εύκολα, θα κρατήσω για πάντα στην μνήμη μου τον χρόνο που ήμουν εδώ, τους αγαπημένους ανθρώπους και τις εμπειρίες μου.

Maike Heinrich

Η Μάικε και ο Γιόνας στην Ετς Χαγίμ, Αύγουστος 2019

Φτάνοντας στα Χανιά

Μετά από 63 ώρες ταξιδιού με λεωφορείο και πλοίο έφτασα τελικά στα Χανιά σε μία συνθήκη όπου καίγονταν η Σιβηρία και τα δάση του Αμαζονίου. Μόλις πάτησα το πόδι μου σε κρητικό έδαφος (ήταν σχεδόν σύγκρουση λόγω του βάρους του τεράστιου σάκου μου, που είχε αποσκευές για τον επόμενο χρόνο) έλαβα ένα θερμό καλωσόρισμα από την Μάικε.

Άρχισαν όλα αμέσως κι είχα την ευτυχία να γνωρίσω την Άνια, την Κατερίνα, την Άλεξ, τον Κωνσταντίνο και πολλούς άλλους (τις απολογίες μου, γιατί τα ονόματα χρειάζονται πολλή επανάληψη για να μπουν στο κεφάλι μου). Και τι μπορώ να πω; Δεν θα μπορούσα να έχω φανταστεί ένα καλύτερο καλωσόρισμα, μια πιο ζεστή ατμόσφαιρα, ένα καλύτερο μέρος να βρεθώ. Γι' αυτό ήδη σας ευχαριστώ. Για

κάποιους μπορεί να φαίνεται αυτονόητο, αλλά η μαγεία της Ετς Χαγίμ ήδη με έπιασε. Είναι όντως ένα μέρος που συναντιούνται χαρακτήρες κι εύχομαι να μπορέσω να δώσω την συνεισφορά μου στην εκπληκτική κοινότητα που έχει δημιουργηθεί σε ένα μέρος που χρειάστηκαν πενήντα χρόνια κι αρκετή προσπάθεια για να ανθίσει ξανά.

Σε κάθε περίπτωση, είμαι εδώ. Ο Γιόνας στα γλυκά 18 και ενθουσιασμένος για το τι πρόκειται να ακολουθήσει. Ακόμη δεν ξέρω τι θα ακολουθήσει, αυτό είναι κρυμμένο πίσω από την ομίχλη του χρόνου, όμως ξέρω ότι θα κάνω ό,τι καλύτερο μπορώ. Με την ίδια βεβαιότητα που αποφάσισα να φτάσω εδώ, θα αντιμετωπίσω και την επικείμενη χρονιά, που φαίνεται ότι θα είναι μια περιπέτεια από τις καλύτερες.

Jonas Baumgartner

Train Linz-Vienna

Λεωφορείο Βιέννη-Σόφια: κι όμως, ήταν μια θετική έκπληξη για μένα! Αν και η διαδρομή διήρκησε 16 ώρες, είχα αρκετό χώρο, καθόμουν δίπλα σε μία πολύ ευγενική κυρία από την Βουλγαρία και, γενικά, πέρασα πολύ ωραία μιας και μπόρεσα να διαβάσω, να δω μία ταινία και, ευτυχώς, να κοιμηθώ. Το ότι μπήκα στο λεωφορείο απόγευμα και βγήκα το Σάββατο κατά τις 11 μου έδωσε μάλιστα την αισθηση ότι δεν ήμουν εκεί πάρα πολλές ώρες.

Λεωφορείο Σόφια-Αθήνα: σε γενικές γραμμές το ταξίδι αυτό ήταν εξίσου βολικό με το προηγούμενο, αφού πέρασα ένα απόγευμα στην Σόφια, βλέποντας τα αξιοθέατα, και ήμουν μάλιστα έτοιμος να κοιμηθώ στο λεωφορέο. Το μόνο που ενδιαφέρον σημείο σε αυτό το ταξίδι ήταν ότι ο Έλληνας οδηγός έκανε εκτεταμένες στάσεις, χωρίς να βιάζει τον καφέ του, αλλά πινοντάς τον με ευχαρίστηση. Ήταν η πρώτη ευκαιρία μου να δω τι σημαίνει απολαμβάνω την ζωή - άρχισα να προβληματίζομαι μήπως το μάθω αυτό για πρώτη φορά στο μυθικό νησί της Κρήτης!

Πλοίο Αθήνα-Χανιά: σοκαρίστηκα! Όταν έφαγαν να κλείσω το ακτοπλοϊκό εισιτήριο για Χανιά, έφαγαν στο ίντερνετ «καράβια για Χανιά». Δεν περίμενα να αντικρύσω αυτό το γιγαντιαίο, τύπου κρουαζιερόπλοιο, εννιαόροφο τέρας. Όμως, όπως σε κάθε βήμα του ταξιδίου μου μέχρι τώρα, βρήκα μια ήσυχη γωνία στο κατάστρωμα, τυλίχτηκα το - ξαφνικά χρήσιμο - μπουσφάν μου και κατέφερα να κοιμηθώ εφτά ολόκληρες ώρες. Για ένα παιδί όπως εμένα, που προέρχομαι από μια μικρή πόλη, αυτό το πλοίο με έκανε να διερωτηθώ αν κουβαλάει περισσότερους ανθρώπους από όσους έχει η πόλη μου - τρομακτικό!

Συμπέρασμα: προτού ξεκινήσω αυτό το ταξίδι σκέφτηκα: ο κόσμος καίγεται ουτώς ή άλλως, και μπορώ να φτάσω στα Χανιά μέσα σε 3 ώρες. Αρκεί να πάρω μία απ' αυτές τις πετούμενες μηχανές. Γιατί το κάνω αυτό στον εαυτό μου; Έκανα λάθος να αμφιβάλλω τελικά. Αυτό το οδικό ταξίδι ήταν τα πάντα, όχι όμως ένα εφιάλτης. Κοιμήθηκα πολύ στα λεωφορεία, είχα άπλετο χρόνο να σκεφτώ, να επεξεργαστώ και να βιώσω - μέσα από την ίδια την διαδρομή - τι σημαίνει το ότι μετακούζω στα Χανιά για έναν χρόνο. Είχα δύο γεμάτες κι εξαιρετικές μέρες στην Σόφια και στην Αθήνα, όπου είχα την ευκαιρία να δω αξιοθέατα και να γνωρίσω ενδιαφέροντες ανθρώπους. Τελικά, άσχετα από το αν ο κόσμος καίγεται ή όχι, εγώ αισθάνομαι όμορφα γιατί έκανα το σωστό.

Bus Vienna-Sofia

Bus Sofia-Athens

Ferry Athens-Chania

Jottings

The Newsletter of
Etz Hayyim Synagogue
Issue 25, Rosh Hashanah / Poṣ Aσανά 5780 / 2019

Etz Hayyim Synagogue
Parodos Kondylaki
73110 Hania, Crete, Greece
Tel. +30 28210 86286
www.etz-hayyim-hania.org
info@etz-hayyim-hania.org

